

Ф. н а н д и б а

пенсне і крила

Йосип Григорович Неман належав до тієї малочисленної категорії харківських мешканців, що не даляли трамваю. Це було не тому, що Неманові не доводилося зазнавати лиха від цього виду харківського міського транспорту. Ні, навпаки — молодому інженерові-конструкторові, затиснутому до того, що він не міг би вимовити власного імені, щоранку доводилося їздити трамваем на роботу до авіаційного заводу і щовечора ним же повертатись додому.

Як це не дивно, Неман любив трамвай. Любив тому, що доводилося йому їздити за місто, а за містом трамвай аж ніяк не нагадує того, чим він є в місті. За містом трамвай майже експрес. Швидко, без зупинок, широко хитаючись на рейках, біг він до заводу, біг наповнений веселими людьми, що разом з Неманом їхали робити сріблясті Калінінські літаки.

Так добре було, притиснувшись десь у кутку, віддатись почуттю руху і мчати до свого конструкторського столу, де на папері зароджувалися літаки, що розліталися потім по всіх усядах великої країни... Перед очима бігли останні харківські будинки і починалося широке поле аеродрому. І Неман і робітники, що їхали разом з ним, мимоволі з якоюсь заздрістю дивилися крізь трамвайні вікна на літаки, що, незграбно похитуючись, повзали полем, і потім, швидко розбігшись, підіймалися і зникали в синій небесній глибині. Неман знав ці літаки до останнього гвинтика — він бо робив їх, і все ж таки не міг без хвилювання дивитися на ранковий відліт.

Це було чудове видовище, що завжди захоплювало не лише Немана, а майже кожного, кому доводилося відвідувати аеропорт. Тут Неман почував себе, як не громадянином усесвіту (дисциплінована свідомість комуніста підказувала йому, що це ще завчасно), то в усякому разі одним із господарів великої країни, озброєної дивною повітряною технікою.

Літаки здіймалися з землі і летіли на південь, на північ, на захід, на схід, швидко зникаючи в далечині. Тут, відчував Неман, зникала віддаль, ручною і маненькою робилась

просторінь, ламалися звичні уяви про шлях, подорож, мандрівку і час. Тут, на аеродромі, йому завжди здійснювалося почуття гордоців за людину. Людина на літаку — крилата людина, весела, міцна й могутня людина, що схопила за вуха мрію дитячих років і сіла на неї верхи, щоб летіти під небо.

Дивлячись на літаки, що маяли над містом, розлітаючись в усі боки і злітаючись знову, поважний інженер часом ловив себе на хлопчачому бажанні окинути оком усю країну відразу, схопити в долоню Донбас, піднести до очей Криворіжжя, блискавкою промайнути від моря до моря.

Неман не міг без хвилювання бачити аеропорт навіть кризь вікна трамваю. Згадувалися хлопчачі весни, дні, коли гудів веселий вітер березня, каркали гави і мороз сплітав прозорі крижані ялинки на шойно відталих калюжах. Тоді син старого білостоцького тесляра, повертаючись із школи, ішов з своїми книжками до вокзалу, довго стояв на пухкому безрешетевому свігу і з заздрістю дивився на поїзди, що з гуркотом мчали кудись у невідому далечінь.

В такі дні кожному з нас прокидається десь глибоко у крові почуття жадоби до простору, бажання йти, їхати, мчати, летіти кудись далеко на нові місця, до нових людей і справ. Сумними очима стежив за поїздами школяр, якому ще не довелося побувати за межами рідного Білостока. Адже найкращому білостоцькому краєвильникові Авруму Луфери у тому б не пощастило б викроїти з річного бюджету старого Немана п'яти карбованців потрібних хлопцеві, щоб поїхати до Києва, чи Варшави.

Це почуття жадоби до простороні ніколи не лишало Немана і сповняло його хвилюванням, коли йому доводилося чути або читати про авіаторів, про літаки, про перельоти відомого в ті часи Уточкіна.

Неман народився майже одночасно з першим літаком братів Рейт і був палко захоплений своїм перевесником і його нащадками, яких він бачив у вигляді російських військових літаків і німецьких „Таубе“ часів імперіалістичної війни.

Треба сказати, що ці перші літаки, які довелося побачити Неманові, трошки розчарували його. Адже хлопчиків часто марилися цілі хмари літаків, що маяли над містами й селами. Проте це були зовсім інші, дивні літаки, швидкі як вітер, чомусь блакитні, як небо. Вони сновигали в повітрі, показуючи свою моторність глядачам, що милувалися з них. І аж ніяк не були подібні вони до цих незграбних страховищ, що сповняли серця всіх, кому доводилося їх бачити, жахом і несли з собою бомби, вибухи, смерть...

Ці дивні блакитні літаки дитячих мрій Немана не лишали його й потім, коли з маленького школяра перетворився він на беззусого юнака, що відкладав підручники, щоб взятися за заборонену в Польщі радянську газету чи за програму

більшовицької партії, що їй він давно вже присвятив свої симпатії. Дивлячись тепер на поїзди, що пробігали повз Білосток, він знав уже, куди саме тягне його далечінь, куди треба мчати до волі. Проте перебратись через фронт до Радянської Росії було для юнака завданням важким і майже нездійсненим.

Воля, до якої тягнувся юнак, прийшла до нього сама. Коли Червона армія зайняла Білосток, Йосип Неман, не вагаючись, пішов до командира одного з червоних загонів і попросив записати його до складу частини.

Так почав він свій шлях бійця комуніста. Фронт, штаб, політвідділ, довгі переходи на західному фронті, запал, завзяття, робота від світла до світла — ось що наповнювало дні армійського життя Йосипа Григоровича. Тепер він почував, що тримає волю в руках своїх і разом з мільйонами готує її для мільярдів.

І все ж таки мрія дитячих років не лишала Немана. Він сповнювався хвилюванням щоразу, коли йому доводилося бачити ті славнозвісні „грови“, на яких літали й билися з ворогом радянські літуни в громадянську війну. У цокотінні копит коней, що везли тачанку, у стукотінні коліс вагона, разрахованого на „40 чоловік і 8 коней“, часто чулося йому гордовите гуркотіння авіаційного мотора і думки про літаки, про їхню міць не лишали його навіть у тиші бібліотеки, де він видавав книжки червоноармійцям.

Ось чому, коли надійшов час демобілізації і перед Неманом постало питання про навчання, він поклав іти вчитись до авіаційного інституту. Короткозорість, яку він стільки разів кляв, сидючи в себе в бібліотеці і розглядаючи книжки крізь скла свого пенсне, заважала йому покинути абонементи, щоб сісти до керма літака, але якщо вона не давала йому можливості зробитися літуном, то не могла завадити йому стати інженером авіобудівником і робити літаки, щоб ними керували інші.

Політуправа відрядила Немана до молодого харківського авіаційного факультету, який тих часів був при технологічному інституті і ще не випустив жодного інженера. Не легко було Неманові спочатку, адже від крил його віддаляли непрохідні хащі функцій, диференціальних зрівнянь, ліси інтегралів і формул механіки та теоретичної фізики, гірські кряжі підручників, які треба було подолати, цілі поля рисунків, що їх треба було викреслити. Проте військова служба дала Неманові дисципліну й навчила повільно й систематично готувати перемогу, не гербуючи жодною дрібницею і беручи до уваги всі можливості. Адже Червона армія озброїла Неманову мрію організацією й витриманістю. Його мрія — це була мрія більшовика, а мрія більшовика це програма, це план, це комплекс конкретних завдань, прикладний за характером і мрійний лише за своєю метою.

Дні студентського життя мчали майже також швидко, як і фронтові дні Немана. Лекції практичні вправи, безсонні ночі над підручниками, іспити і знову лекції, а попереду десь далеко, але цілком реально — дивні блакитні літаки, які робитиме він, Неман. Думкою про ці літаки підганяв себе студент, коли темніло в очах від складності зрівнянь опору матеріалів і хотілося назавжди закинути їх, щоб піти кудись на службу або на завод, де ніколи не доведеться чути про цей набридлий опір матеріалів.

Неман піс разом з інститутом і інститут зростав та міцнів разом з Неманом та його товаришами. З авіаційного факультету він перетворився на спеціальний авіаційний інститут, правда, поки ще молодий і невеличкий. Адже на Україні вже народилася авіаційна промисловість. Існував і працював харківський авіаційний завод, народжувалися інші підприємства авіаційної промисловості по інших містах України. Авіаційні й авіомоторні заводи вимагали фахівців радянських, своїх пролетарських фахівців, яким можна було б довірити цю важливу й відповідальну справу. І таких фахівців повинен був дати харківський авіаційний інститут.

Авіоінститут і авіозавод були складовими частинами комплексу аерофікації країни, що починалася за тих років. Завод був щільно зв'язаний з інститутом і інститут був щільно зв'язаний з заводом. З яким хвилюванням Неман, одягнений у стареньку військову шинель, переступив поріг конструкторського бюро авіозаводу. Йому доручили там досить таки скромну роботу — копіювати рисунки. Це була легка дівчака робота і кілька місяців зелена військова фуражка Немана висіла серед різнобарвних жіночих капелюшків.

Від копіювання малюнків було безкрайно далеко до будівництва літаків. Проте ці малюнки стосувалися до радянських калінінських літаків, що розпочинали тоді свою кар'єру і вступали в змагання з всесвітньо відомими Юнкерсами і Дорнье і це давало моральне задоволення Неманові, який добре розумів, що і ця дівчака робота стане йому в пригоді, коли він робитиме свої власні літаки в майбутньому.

З цим конструкторським бюро харківського авіаційного заводу Неман не розлучався протягом усіх своїх студентських років і поділяв свій час між навчанням в інституті і практичною роботою на заводі. Від копіювання рисунків він швидко перейшов до самостійної роботи кресляра, потім зробився конструктором і сам почав працювати над розрахунками й шуканнями кращих, вигідніших форм частин літаків.

Закінчивши інститут, Неман залишився інженером-конструктором на тому ж самому заводі і продовжував розпочату ним ще в студентські часи роботу. Дивні блакитні літаки дитячих років ще досі інколи маридися Неманові, але тепер вони вже обросли кістками і м'ясом. Тепер це були реальні

літаки. Неман майже бачив їхню конструкцію і знав, що вони об'єднують усе краще, що мають сучасні літаки різних країн та систем.

І от і в себе, у конструкторському бюро, і в інституті, де він з студента перетворився на викладача, часто згадував Неман ці блакитні літаки і, лаючи самого себе мрійником, відганяв думки про них, щоб не відриватися від лекції чи поточної роботи.

Місяці й роки завзятої роботи над собою, над книжками і малюнками почали давати свої наслідки майже одразу після закінчення інституту. Незабаром по закінченні інституту Неман зробився начальником того самого конструкторського відділу, де він розпочинав свою кар'єру, як копіювальник, і ще через кілька місяців зробився одним із основних викладачів по кафедрі літакобудування в тому самому інституті, куди він прийшов демобілізованим червоноармійцем кілька років тому.

Тепер Неман поділяв свій час між заводом, де він працював над літаками, і інститутом, що готував людей, які мали працювати над літаками в майбутньому.

Здавалося б, на цьому було б можна заспокоїтись, бо дитячі мрії Йосипа Григоровича про літаки були реалізовані повно. Адже з досвідного аеродрома харківського авіаційного заводу здіймалися все нові й нові літаки і в кожному з них була частка його, Неманової, творчості. А скільки нових дивних літаків обіцяли дати ті студенти, що зробились інженерами і навчанню яких віддавав стільки сили в інституті Неман.

Проте Неман не був задоволений. Йому хотілося зробити щось цілком нове, оригінальне й надзвичайне. Ось чому Неман дуже шкодував, що йому довелося розлучитися з авіаційним заводом, щоб цілком віддати свої сили авіаційному інституту, де він став завідувачем кафедри літакобудування.

Тут, в інституті, він сидів над теоретичною й педагогічною роботою. Про самостійні нові конструкції і думати не доводилося, адже треба було будувати, конструювати і вдосконалювати молодий авіаційний інститут, єдиний на Україні навчальний заклад, що готував інженерів авіо-будівників.

Здавалося, в Немана тут не буде ніяких перспектив для самостійної конструкторської роботи, для розробки літаків нових типів. Проте Неман і тут знайшов вихід. Студенти повинні були порядком свого навчання віддавати чимало часу навчальному проектуванню. Вони повинні були конструювати літаки, але не для того, щоб будувати їх, а лише для того, щоб навчитися цієї справи.

Студенти, здебільшого партійці та комсомольці, охоче бралися за це проектування і лише шкодували про те, що

доводиться конструювати не справжні, а якісь іграшкові учбові літаки. Студенти хотіли не тільки вчитися, а й одночасно допомагати аерофікації країни ще під час свого навчання. Вони хотіли проектувати справжні літаки не можливі, а реальні, потрібні, добрі, такі, які не тільки можна було б, а було б варто збудувати. Отже вони хотіли зробити своє навчальне проектування реальним та конкретним.

Неманові ця ідея дуже до вподоби. Поперше, він розумів, що в такий спосіб авіаційний інститут зможе дати країні чимало добрих літаків, що їх безумовно пощастить зробити студентам поруч з невдалим учнівськими. Подруге, і це було головне, — реальне проектування відкривало двері до створення нових типів літаків, що так вабило Немана.

Серед багатьох груп студентів, що взялися за реальне проектування, найбільше подобалася Неманові група, що складалася з партробітника Марона, його молодого друга Арсона, вчорашнього фабзайця Резнікова і чеха Гавранека. Ці хлопці не менш од Немана горіли бажанням зробити якийсь надзвичайний літак і за всяку ціну перебороти всі грандіозні перешкоди, що стояли на шляху до створення такого літака.

Адміністрація інституту досить таки скептично ставилася до реального проектування, бо цілком справедливо вважала, що у студентів не вистачить на це часу. Студенти зобов'язалися прискорити навчання і за рік до призначеного терміну закінчити інститут. Це вони поклали зробити без будьякого скорочення програми, виключно ціною свого і без того скупого відпочинку.

Зрозуміло, що за таких умов не було підстав думати, що студентам пощастить зробити щось реальне порядком реального проектування. Проте Неман і його друзі Марон, Арсон, Резніков та Гавранек додержувалися іншої думки щодо цього. Вони поклали запроектувати новий швидкохідний пасажирський літак, об'єднавши в ньому все те краще, що мали сучасні літаки різних систем.

Невідомо, чи пощастило б студентам здійснити свій намір, коли б їм не пощастило знайти замовця на проект такого літака. Це був український ТСО-Авіахем, який згодився замовити цей проект і дав студентам невеликі гроші, потрібні на папір, прилади для креслення й інші речі дрібні й дешеві, проте дорогі для бідної студентської кишені.

Неман і студенти обрали за зразок останні американські швидкохідні літаки, про які їм доводилося читати в спеціальних закордонних журналах і пильно взялися до роботи.

Зрозуміло, чотирнадцяти годин, відведених програмою на проектування, не вистачало, і коли б наші конструктори хотіли вкластися в програму, проект їхнього літака був би готовий так років через два після закінчення інституту. Проте робота їх захопила, такою чарівною була думка про

літак, який вони виношують у думках своїх, на своїх столах для креслення, про свою летючу дитину, яку вони виховували всі разом.

— Він полетить. — казав заміряно Гавранек.

— І як літатиме — відгукнувся Марон.

— Він буде швидкохідним і легким — potwierджував авторитетно Неман, сидючи над малюнком Марона.

— Він зватиметься ім'ям нашого інституту — ХАІ, — говорив Арсон, розмахуючи логарифмічною лінійкою.

— Наш літак мусить бути рекордною машиною. Розумієте, товариші, мусить, — настоював Резніков.

Так мріяли молоді конструктори про майбутнє свого літака, так само, як мріє молода мати про блискучу кар'єру своєї ще ненародженої дитини.

Закінчивши навчальний день в інституті, Неман і студенти сходилися ввечері у Марона на квартирі, щоб продовжувати роботу над проектом свого літака. Він уже мав офіційне ім'я ХАІ і ласкаве — Хаїчка. Хаїчка — у цьому слові була і радість, і надія цих п'яти людей. Після дня, проведеного на лекціях і на практичних вправах, бувало вернулась голова і злипалися стомлені очі. Так хотілося відкинути всі розрахунки, щоб піти кудись погуляти, послухати, як грає десь у садку музика, понюхати, як пахне липа, просто подихати, нарешті, свіжим повітрям. Але Хаїчка не чекала. Думка про неї підганяла конструкторів, і вони сиділи до пізньої ночі над розрахунками й малюнками, обговорюючи кожну риску майбутнього креслення літака. Вони певні були, що літак буде краснем.

Поступово день по дні і місяць по місяцеві сухі розрахунки втілювалися в комбінації сміливих ліній, інтеграли перетворювалися на характерні профілі міцних крил і зрівняння відбивалися в струнності фюзеляжа. Літак ріс на папері, обростав кістками і м'ясом. Це хвилювало і захоплювало наших конструкторів, це давало їм силу продовжувати роботу й сидіти над розрахунками після дванадцятигодинного робітного дня в інституті.

Думка про майбутнє їхньої Хаїчки, про її блискучу кар'єру підтримувала стомлених друзів і розплющувала їхні очі, що злипалися від перевтоми. Майже щоночі до пізньої сиділи вони над проектом.

Вони розходилися, коли старий швейцар уже замикав двері і лягав спати. Вони виходили тихо, не турбуючи сердитого швейцара.

Молоді конструктори — старшому з них Неману ще не було й 30 років — частенько говорили між собою про те, яким способом збільшити швидкість їхньої Хаїчки. Адже швидкість сучасних літаків набагато відстає від тих рекордних швидкостей, що їх досягають рекордні, спеціально для рекордів збудовані, літаки. Там звичайна швидкість у 500 — 600

кілометрів на годину, і такої швидкості літак досягає протягом кількох хвилин—звичайна ж швидкість сучасного пасажирського літака 150—200 кілометрів на годину. Лише кільком американським та німецьким заводам удавалося будувати літаки, які досягали швидкості в 250—300 кілометрів.

Наші конструктори ухвалили об'єднати в одній машині всі ті характерні відзнаки й властивості, що забезпечують швидкохідність машини. Зокрема вони поклали скористатися з конструктивних принципів американських літаків фірми Локхід і розробляли міцний моноплан з низькими крилами.

Якось черговий номер одного німецького авіаційного журналу вмістив малюнок, що чимало схвилював наших конструкторів.

На обкладинці цього журналу серед сірих рельєфних хмар, широко розкинувши міцні крила, мав літак. Він був стрункий і швидкий і не мав ніяких ознак шасі і коліс.

— Ось. Ось те, про що я думав. Це те, що нам треба!— захоплено казав Неман, показуючи на обкладинку.— Це новий літак Локхід Оріон, що дає до 350 кілометрів на годину.

— Наша Хаїчка мусить бути не гірша од нього,— сказав Марон гордовито, але не зовсім впевнено.

— І буде,— додав Арсон.

Стаття про новий літак показала нашим конструкторам, що вони йшли тим самим шляхом, яким пішли американці. Хаїчка відрізнялася від Локхід Оріона головню тим, що не мала шасі, яке забирається під час лету. Цю хибу було легко виправити і через якийсь місяць, коли проект був закінчений, він передбачав, що Хаї І, як звалася офіційно Хаїчка— матиме таке саме шасі.

І проект і інститут студенти закінчили майже одночасно. Кращі фахівці, які перевіряли проект на партійно-технічній конференції, скликаній Тсо-Авіокемом, і на спеціальних експертизах, одноголосно ухвалили проект і заявили, що літак може вийти надзвичайно хорошим і в усякому разі буде добрим та швидкохідним.

Тсо-Авіокем домовився з харківським авіаційним заводом про те, що він будуватиме новий літак. Молодий інженер Марон став виконробом на побудові нового літака, а інженер Арсон зробився його помічником. Неман взяв на себе загальне керування будівництвом, так само, як керував він дотепер складанням проекту.

Будування літака на харківському авіазаводі тяглося спочатку дуже повільно, але Неман, Марон та Арсон були не лише техніками, а й агітаторами та політробітниками. Вони взялися за популяризацію свого літака й добилися, що над ним узяв шефство заводський комсомол. В наслідок—на заводі створилося своєрідне товариство друзів Хаї—І і робота стала посуватися що день, то швидше. Робітники і майстри

залишалися після роботи, щоб допомогти будівникам Хаїчки і, зайшовши щоб подивитись, як ідуть справи, ставали до роботи і працювали разом з основною бригадою до пізньої ночі.

Багато було на заводі людей, які недовірили і навіть вороже ставилися до побудови іграшкового учнівського літака, як часто називали Хаї—I. Вони підсміювалися з молодих інженерів і питали у них, скільки буде шість раз по сім.

— 42 — бадьоро відповідав Марон і додавав задирливо; — А все ж таки наш літак буде не гірший од тих, що їх робить завод зараз.

Новий літак будувався з дерева, поперше тому, що таким способом можна було зекономити дефіцитний метал, по-друге, тому, що саме з дерева можна було його збудувати якнайшвидше, потрете, тому, що завдяки цьому літак мусів бути легким, почетверте... Ще багато було підстав, щоб Хаї—I будувати з дерева, але головне було в тому, що дерев'яний літак мусів коштувати дешевше, а грошей в розпорядженні наших інженерів було дуже й дуже мало.

Марон і Арсон днювали й ночували на заводі, а Неман розривався між інститутом та заводом. Проте він був щасливий, бо здійснювалася його давня мрія, здійснювалася тут на його очах і під його керуванням. Він не думав тепер про дивні блакитні літаки своїх дитячих мрій — всі думки його займав тепер конкретний літак, який зростає у дослідному цеху, вкриваючись крилами, фюзеляжем, хвостовим опірненням. У ньому втілилися всі надії, розрахунки, малюнки, всі знання, що їх набув Неман і його друзі Марон та Арсон протягом останніх п'яти років, які вони присвятили своєму шляху в авіацію.

Неман якось не помітив того, як під час побудови Хаїчки повно здійснювалася його думка про блакитний літак. Трапилось це так. Коли літак уже стояв на колесах і був майже готовий, треба було його пофарбувати. Марон і Арсон, що привчилися легко розв'язувати складні технічні проблеми літакобудування, були на цей раз у безвиході й звернулися до Немана з запитанням, в який колір пофарбувати літак. Той подумав трошки й відповів несподівано для себе:

— У блакитний. Нехай наш літак буде блакитний, як небо і швидкий, як вітер.

Неман не знав, чому він відповів так поетично. Адже він навряд чи свідомо вніс таку пропозицію і засоромився б сам своїх слів у іншу хвилину.

Проте пропозиція його була прийнята і Хаїчку пофарбували в блакитний з сірим кольори — так що вона нагадувала найшвидшу з птахів — ластівку.

День, коли новий літак був вперше виведений на аеродром, залишився в пам'яті Немана і Марона з Арсоном, як найбільше свято за все їхнє життя.

Літак, що стояв уже на колесах і був обладнаний мотором, витягли з ангару й повільно покотили туди, на поле, звідки розліталися в усі боки країни виготовані авіозаводом калінінські літаки. Тут на полі батьки й вихователі Хаї—і зустрілися з тим, кому належало скористатися з їхньої праці і літати на новому літаку.

Це був пілот Кудрін, червонопрапорець і колишній планерист — тонкий знавець і аматор літаків. Неман з чеканням в очах і з несміливою посмішкою дивився на пілота, що з очевидним задоволенням ходив навколо машини, обмацуючи її очима й торкаючись руками до її товстих крил та стрункого фюзеляжу.

— Відбулось, — немов до самого себе сказав пілот і з широкою посмішкою простяг руку конструкторові, який з хвилюванням чекав його авторитетного вердикту.

— Вітаю, товаришу Неман. На мою думку, це одна із найкращих машин з тих, які мені доводилося бачити. Я певний, вона поставить чимало рекордів. Її зроблено по нашому, по планерному. Нічого зайвого, все сховано, все зализано — опір повітря буде невеликий, зате велика буде швидкість.

Літак ще не був обладнаний усім потрібним приладдям, але літати на ньому вже було можна. Кудрін, з парашютом за спиною, як того вимагали правила, сів на літак і почав ганяти узад та вперед, перевіряючи мотор та стерня.

Неман, перевтомлений турботами останніх днів, ледве тримався на ногах від втоми і хвилювання, дивлячись на те, як швидко й моторно орудує Кудрін літаком, як літак слухається пілота.

— Кудріну набридло їздити полем і він, підморгнувши Неманові, дав повний газ і, зробивши короткий розбіг, почав круто підійматися вгору. Неман заплющив і знову широко розкрив очі, побачивши, як літак підстрибнув і легко та швидко пішов у повітря. Неманові на хвилину здалося, що земля хитнулася й пішла в нього спід ніг, так само, як з під колес літака. Це була хвилина великого напруження. Од найдрібнішої недовладності залежало життя пілота і доля машини і не лише самої машини, а й численних її нащадків, що мали народитися слідом за Хаї—і.

Марон і Арсон, що стояли серед юрби робітників заводу й народу, що вийшов подивитися на випробування нового літака, напруженими очима стежили за його широкими й вільними рухами в повітрі. Побачивши, що літак піднявся і робить кола над аеродромом, вони закричали разом з іншими й кричали щось радісне, а що — не знали й самі.

Вони були щасливі, так само, як був сповнений щастям Неман, на очах у якого пролетів дивний блакитний літак його дитячих мрій.

Кудрін облетів кілька разів аеродром і, побачивши, що літак чудово слухається стерня і ним надзвичайно легко керувати, знову пішов угору, щоб дізнатися, як він набирає височінь. Пілот потяг стерню на себе і літак поліз угору круто, раптом, немов повітряними східцями, або як мавпа невидимим деревом. Глядачі, що стояли внизу, побачили спину літака й літеру „Е“, намальовану на горішньому боці крил.

— Здорово, — крикнув хтось із глядачів, і крик його підхопила вся юрба, дивлячись, як набирає височінь Хаї — І.

Такий був перший виліт Хаї — І. Першого разу новий літак не дав занадто великої швидкості — вона дорівнювала лише щось із 200 кілометрів на годину. Але це не стурбувало конструкторів — адже вони знали, що на машині стоїть поганенький мотор — іншого бо не пощастило дістати для іграшкової студентської машини і, що головне — ще не був готовий механізм, який підтягав шасі під час літання.

День, коли був остаточно готовий цей механізм і було призначене випробування літака на швидкість, був днем другого великого іспиту для конструкторів. Задовго до того Неман з Кудріним цілими днями крутили ручку механізму, що підіймав шасі, щоб привчитися ним керувати. І привчити руки орудувати ним цілком автоматично.

І все ж таки Неман узяв з собою великий французький ключ і ще кілька інструментів, щоб виштовхувати шасі на випадок, коли відмовиться механізм. Це було ні до чого — адже коли б шасі, підняте під час літання, відмовилося б стати на місце, не допоміг би жоден інструмент і неминуче сталася б аварія, що принесла б загибель машині і смерть пілотам.

Глядачі, що зібралися цього разу, побачили, як на літаку, що кружився над аеродромом, шасі з колесами повільно піднялося й сховалося всередині його корпусу. Літак летів плакий, немов перегорнутий на спині, і все збільшував свою швидкість. Над „мирним“ кілометром, де стояли люди з хронометрами, він промайнув немов якась блакитна блискавка.

— Ну, здається, рекорд поставили, — крикнув Неман, пригнувшись до вуха Кудріна.

— Так, кілометрів 250 на годину робимо, — відгукнувся радісно той і повів літак на посадку, бо межа „мирного кілометра“ мяттю залишилася далеко позаду.

Неман і Кудрін обидва помилилися, визначаючи швидкість літака, і були праві щодо рекорду. Хронометражисти, що прибігли до ідальні, куди пішли, злізши з літака Неман з Кудріним, принесли підрахунок, який сказав, що літак зробив 294 кілометри на годину. Це було тріумфом, це було безсумнівним рекордом, бо жодна подібна машина в Європі до того часу не давала такої швидкості.

Це був диплом, який довів Неманові і його друзям, що вони не марно прийшли в авіацію. Це була перемога, яка ка-

зала Неманові особисто, що він не марно мріяв про свої блакитні літаки протягом багатьох років і не марно сидів над розрахунками та рисунками, надівши на ніс свої пенсне. Короткозорість не завадила йому завоювати крила—бо мрія більшовика — це програма, це конкретне завдання й зобов'язання.

До конструктора з пілотом, що забули свій обід, підійшов один із скептиків, з тих, що не минали нагоди поглузувати з іграшкового літака:

— Ну, як ваша іграшечка?

— Літає.

— І швидко?

— Не дуже, покищо якихось 294 кілометри. Далі сподіваємось 300—320 кілометрів на годину досягти.

— Це Хаї? Не може бути.

— Ось.—Неман замість відповіді підсунув співрозмовникові під ніс розрахунок хронометражистів.

Інженер пішов розгублений і здивований. Він ніяк не міг зрозуміти, що навчальна студентська машина вдвоє перевищила швидкість звичайних літаків. Це обіцяло їй дальшу блискучу кар'єру, це обіцяло нові рекорди, нові досягнення, про які і мріяти не доводилося на літаках інших систем.

Справді, шлях з Харкова до Москви, куди Хаї—1 вилетів на випробування і приймання урядовою комісією, літак зробив за 2 години 54 хвилини і незабаром показав швидкість 301, а потім і 314 кілометрів на годину.

Сіро-блакитна Хаїчка — навчальна студентська машина, твір Немана і дипломна робота Марона та Арсона, показала себе, як найшвидший з радянських літаків і як один з найкращих у світі своїми властивостями. Не марно уряд нагородив Йосипа Григоровича Немана орденом Червоної зірки за „створення літака виняткового своїми властивостями“.

Щасливі люди, що, як Неман, вміють не лише мріяти, а й здійснювати мрію своїми руками, щаслива країна, де молоді інженери та студенти роблять порядком своїх дипломних робіт такі літаки, як Хаї—1.

Федір злидень

б у д н і

Вітер розігнав сизі хмари, й вусаті колоски жита підводяться вгору, до сонця. А сонце після дощу пригріває, інтенсивно переливаючи свою енергію в дорідне зерно. Котить вітер дрібні хвилі просторами озимини, а вона стала рівною стіною й застигла.

Вабить озимина комунарове око, і він, щасливий, вслухається в її таємний гомін.

Деся на обрії обізвалась коса й замовкла.

Розітнув комунар руками рівну стіну й пірнув у житі. Тільки й видно було, як здригалось колосся.

— Груніс!.. — гукав другий комунар, що підійшов до високої рівної стіни й не важився робити стежки.

— Та не толочи жита, чого ти туди пішов?!

А Груніс уже вийшов на дорогу й махнув солом'яним брилем у повітрі.

— Сюди!..

Зійшлись комунари на дорозі, що майже навпіл ділила озимий клин і пішли аж ген туди, де кінчались жита, а починалась зелена, мов рута, ярина.

— Ну й що ти тепер скажеш, т. Кабик — звернувся Груніс до другого комунара.

Уважно переглянувши вибрані Грунісом колоски, долами обміняв трохи зерна, почав ламати на ніготь: зернина не ламалась...

— Трохи ще рано, — зробив свій висновок Кабик.

А сонце, підійнявшись „на обід“, зупинилося й щедро розлило нове проміння, на досягання більшовицького врожаю.

Комсомольці комуни імені Благоева нетерпляче чекали на початок жнив. Арон Груніс, як секретар осередку, мобілізував комсомольську енергію й зберігав її на жнива, цю найважливішу для комуни роботу.

Ще тільки вмилась земля сніговими потоками й забуяла зелень озимини, Груніс заховав великі надії на добрий врожай. У весняній сівбі він суворо дотримувався директив МК комсомолу про найкраще проведення сівби, й коли ріллярна бригада прийняла зобов'язання боротися за пересічний врожай 12 цнт. з гектара, сам собі сказав:

— Не бути мені комсомольцем, коли не візьмемо 15 центнерів!..

І тепер, ідучи з секретарем партійного осередку, Груніс запально говорив:

— Ти ж тільки подивись, т. Кабик, що це за колоски! Ми не даремно організували комсомольські дозори охорони врожаю. Для нас один такий колосок багато важить, а скільки їх пострижуть куркулі там, де не забезпечено охорони.

— Правильно, Груніс! Зберегти кожен колосок, кожную зернину, це величезної ваги справа, і в цій боротьбі почесне місце комсомолу. Партійна організація виходить усім своїм складом на жнива, тож і вам, хлопці, не треба відставати.

— Не відстанемо, будь певен!

Ваня Ступаков з доручення осередку готував до участі в жнивях комунівську піонерію.

— Що ж ми будемо на жнивях робити, коли серед нас є такі піонери, що й снопа не піднесе,— гукала Маня Арцикевич.

— Та вам і піднімати нічого не доведеться.

— А що ж ми робити будемо?

— Ми хочемо, але як не зуміємо, що тоді буде?

— Для нас дуже важливо було почути, що ви хочете допомогти, а як, чим допоможете, я вам розкажу. Слухайте.

І Ваня коротко розповів про те, які ще недосконалі наші косарки, щоб геть чисто зерно зібрати, що не всі колоски рівномірно досягають...

— Будуть і такі колоски,— говорить Ваня,— що сами ламатимуться, падатимуть у стерню, не попадуть у снопи...

— А ми їх підберемо,— обізвався піонер Женя Гузичко.

— От і буде вам робота. Бачите, сами догадалися про свою роль,— радо закінчив Ступаков.

— По колоски!.. По колоски!.. закричало разом декілька голосів.

— Я обіцяю найбільше зібрати!.. кричав Шура Складар,— але його глушили інші голоси.

Так народилось соціалістичне змагання серед піонерського загону, що вирудив у похід по колоски 35 своїх членів на всі жнива.

Минуло ще три дні й прийшов бадьорий і дзвінкий день— 15 липня — перший день жнив у комуні Благоєва.

Обізвалися мовчазні жита десятками веселих голосів комсомолі, що табором виїхали на жнива й стали на передовій лінії жнив.

Загомоніли косогони, й золоті колоски схилялись під крилами косарки, тихо спадали на платформу, сунулись під дубелими вилками, що ними орудував скидальник комсомолец і швидко лягали на стерні рівномірними копичками.

За косаркою маячили червоні хустинки, що швидко схилялися до землі, вправно в повітрі робили перевесла, знову вахилились і бігли вперед, залишаючи позад себе тугі, мов гумові снопи.

Літні комунари, переважно жінки, зносили в одну лінію снопи, і за малий час на комунівських нивах виростили стайка за стайкою, копи... Верхній сніп — шапка ніби навмисне попадав на полукіпок набік, і комсомольці, жартуючи, перегувались:

— Прийшов до нас заможний урожай!.

— Здоров був, Набікшапка!.

— Здорово, більшовицький!.

По стерні, там, де вже складено копи, проходив піонерський загін. Колесок по колоску збирала малеча, а з колосків виростили кілограми і навіть центнери золотого зерна.

На ділянці, що її зайняли косарі, червоним полотнищем звивалося гасло:

— Більшовицькому врожаєві — більшовицьку зустріч!

У повітрі лише здригавсь передсвітанок, а в комсомольському таборі вже давно забули про сон. Іщенко Дмитро пильно оглядав свій трактор. Далі перейшов до косарки. Йому треба було виявити справжні причини відставання його комсомольської косарки.

— Як таки так, що косарка Келима Йвана два дні жнив іде першою? Чому ж моя не може бути першою, — думав Дмитро, і думки ті щодалі дужче гнітили хлопця.

Сонце зустріло комсомольців за роботою.

Ще бадьоріше цокотіли косогони, ще жвавіше бігали червоні хустини, а червоний прапорець передової комсомольської косарки маячив на косарці комсомольця Келима.

Іщенко Дмитро скорочував шлях до першенства. У очах йому червонів прапірець, і від цього весь простір навколо був йому червоний. Дмитро мимохіть протирав брудним рукавом спецівки очі, але червоний колір однаково мерехтів. Прапорець ось ніби вже зовсім близько, але мотор Дмитрового трактора почав робити перебої.

Дмитрові нервово заклацали зуби — вже ж він запровадив наливання горючого через вату... Хіба знову до гасу потрапив бруд? Але хвилина — і мотор запрацював нормально. Дмит-

рові одлягло од серця, і він переключив машину на вищу швидкість... Жито підійшло чисте, без бур'янів, і Дмитро двічі обійшов з усмішкою надзвичайного задоволення. Уже не було сумніву, що він наздожене Келима.

Третій день жнив Дмитро пам'ятатиме довго. Це ж його косарці третього дня жнив урочисто передано прапорцю першості. З того часу Дмитро не зробив жодного зайвого руху, не проспав жодної зайвої хвилини... Його перед тим сконденсована енергія вибухла ентузіазмом нечуваної сили й забезпечила місце першості до кінця жнив.

Крутила комсомолка Федося Мороз перевесло й сміялася радісним сміхом. І як їй не радіти! У неї снопики один у один, а тугі, а чепурні! Боялася першого дня норми, думала: „чи вив'яжу 6 кіп?..“ Про Георгієву Марфу загомонили в комсомольському таборі:

— Он де в'язальниця!.. 11 кіп нав'яжує!..

— Будемо членами партії, то й ми будемо виробляти не менше, — обізвалася Демченко Марія.

А Федосю прямо зло взяло:

— Хіба то Марфа виробляє стільки лише тому, що вона член партії? Я ще й не чула, щоб норми виробляли залежно від партійності. А от ми, комсомольці, хіба ми не зуміємо зробити так і стільки, як Марфа.

— А справді, Федосю, давай позмагаємося з Марфою, — сказала Марія.

— Та ти як хочеш, а я завтра дам 11 кіп — відповіла Федося.

Обхопила перевеслом Федося сніп, скрутила його добре ще й коліном притиснула. Схопила руками й кинула його назад підібравши з „хвоста“ колоски. А спереду знову золоте колосся чекає в'язальницю, й Федося з щасливою усмішкою кидає за снопом сніп, чепурний, тугенький...

Крутить Федося перевесло, намагається заплести в його соняшні пасма, що спадають і на сніп, і на перевесло, і зайчиками розбігаються на веселому лиці дівчини.

Підняла вгору сніп і, мов мале дитятко, тихо спустила на землю.

— Останній сніп одинадцятої копії!..

А ось і секретар осередку Груніс.

— Так нагнала Марфу, Мороз?..

— Йібо нагнала, Ароне. Отепер дозволю й спини розправити!

Глянув Груніс на Федосю, а вона закинула руки вгору, голову трохи назад і задубіла проти сонця. Очі світилися нечуваним завзяттям, а уста поймалися новою усмішкою...

— Що їй сказати, отакій красуні дівчані, — подумав Груніс, а далі швидко підійшов і щиро, по товариському стиснув руку:

— Молодчина, Федосю!

Сонце хутко поспішало на захід, і тіні косарок набували велетенських розмірів потворної форми. Постаті в'язальниць зростали в довжину до десяти метрів і мабуть ще довшали б, та сонце зовсім погасло. Проте, гомін на ниві не замовкав, аж поки віч цілком вступила в свої права.

У комсомольському таборі запанувала тиша. Замовк і степ, тільки де-не-де обзиваються одинокі голоси комсомольців. То вартові дружинники доглядають більшовицького врожаю. Осередок здійснює гасло:

— Одну ніч щодаки на охорону соціалістичної власності!

До дружини ввійшли всі комсомольці, до них приєдналося 20 душ кращої позаспількової молоді.

Запанувала тиша й на подвір'ї комуні, хібащо озветься вартовий біля свининця, коровника, чи пташарні.

Мовчазний стоїть двоповерховий будинок — гуртожиток комунарів. Тут уже більше тижня не світяться у вікнах вогні. Тільки он угорі на другому поверсі щонаочі блимає світлом вікно. Ніхто не знає безсонних ночей Арона Груніса, ніхто не знає, як щонаочі родиться газета „Комсомолец на жнивах“. Знають лише комунари, що газета з перших днів голосно закричала про хиби в підготуванні до жнив, ударила тих, що плентаються в хвості й показала найкращі приклади боротьби за вчасне й доброякісне збирання врожаю.

Груніс цілий день на полі, одвідує кожную бригаду, ланку, перевірить наслідки роботи кожного комсомольця зокрема, організує матеріал для завтрашнього номера, а вночі, коли все спить, він оформляє газету в кількох примірниках, щоб читала її вся комунна.

„Комсомолец на жнивах“ став активним помічником комсомольцям, високо підняв соціалістичне змагання серед усіх комунарів. Щоранку десятки очей повертаються в сторону комунівського подвір'я й обзиваються радісні крики:

— Он уже й редактор з газетою, хлопці!..

І Грунісові приємно чути слово „редактор“, бо він цілком свідомий ролі низової преси у виробничому процесі.

Пізнього вечора в кімнату Груніса забіг комсомолец Штеменко Василь. Ах, ви про Василя нічого не чули?.. Ви Василя ще не знаєте?.. Дуже дивно! То слухайте: Штеменко — керівник комсомольського дозору, Штеменко — кра-

щий косар, коли довелося в комуні косити косами, а завтра Штеменко буде соломоправом. Тепер ясно, з ким справу маєте?

Забіг до Груніса Штеменко й засміявся на всю кімнату:
— Ха-ха-ха-ха-ха!.. Ха-ха-ха-ха!.. береться за боки й з ніг падає.

— Що з тобою, Василю?.. здивувався Груніс.

— Ха-ха-ха!.. Скажи мені, Ароне, яке в нас сьогодні число?

Груніс здивовано глянув на календар і тепер разом з Василем засміявся.

— Наше життя так швидко летить вперед, що дійсно, за ним ніякий календар не поспішить, — сказав, нарешті, Груніс і зірвав з календаря листок

1933

липень

15.

— Це ж ми Ароне, 15 почали жнива, а сьогодні вже 21!.. Завтра вже починаємо молотьбу й завтра ж відряджаємо першу хлібну валку державі.

— Знаю, знаю Василю, облиш уже! Забути про календар це ще не значить — забути про роботу. Ти краще глянь ось на газету. Може, даси свіженький матеріал, то в мене ще місце знайдеться.

„Комсомолец“, не залишаючи жнив, переключився вже на іншу ділянку роботи, й на широкому аркуші картону свіжими фарбами виведено:

„Комсомолец на молотьбі“.

„Молотьба — бойовий іспит комсомолії. Виконання першої заповіді — здати державі хліб — великою мірою залежить від того, як успішно йтиме у нас молотьба. Отже, всі сили на молотьбу!“

Комсомольці стають на відповідальні місця біля молотарки з потроєною енергією підвищують класову пильність.

„Класовий ворог, що не попасся на наших колосках, схоче зіпсувати нам молотарку. Жодного снопа не перевіреного комсомольською рукою не повинно бути на столику“.

З таким закликком зверталася до комунарів газета в своїй передовці, а нижче вміщено постанову бюро комсомольського осередку про розстановку комсомольців біля молотарки.

За цією постановою комсомольці т.т. Келим Катерина, Логвин Пріся і Бондаренко Наташа—скидають снопи в стогу на стилик; Мороз Федося, Демченко Марія допомагають Георгієвій Марфі розв'язувати снопи на стилику; Брижак Микола призначено барабанщиком, Максименка Михайла—кочегаром; Ступаков Ваня працює вагарем, а Драгунов Петро відправляє зерно на зсипний пункт.

На солому до Штеменка Василя призначено Безрідну Лену, молоду комунарку, що подала заяву, а на стилик (у резерв) витриману дівчину Олефір Марію, що теж готується вступити до комсомолу.

— Ну, зрозуміло, (все добре зроблено,— сказав Штеменко, розглянувши газету. Не сердься ж, Ароне, що я так посміявся з твого календаря. Бувай здоров!

— Почекай, Василю, я посаджу ось тут одно „кліше“, та й підемо вдвох розглянемо тік. Електрику провели?

— Електрику?.. Одірвися од газети, подивись у вікно, як горять ліхтарі. Все зроблено „на большой“!..

На світанку, коли молотарка гукнула „вставай“, комсомольці були вже готові стати на свої місця. Наділи пас, і барабан роззявив свою ненажерливу пащу.

„Давай“, гукнула молотарка, й Микола Брижак вправним рухом руки кинув першого снопа... Барабан, мов від несподіванки, гикнув, кинув побиту солому на соломотрус, а під машиною бризнуло золоте зерно.

Брижак зробив невелику паузу. Комісія на чолі з головою комуни т. Пізанті швидко оглянувши солому, полову дала знак барабанщикаві, і той знову кинув сніп, другий, а барабан завив у нестямі, набиваючи свою пащу житніми снопами.

З першого дня молотьбу забезпечено протягом 20 годин на добу, і зерно могутнім потоком полилося на залізничу станцію. Дві автомашини, вантажені зерном, снували шляхом від комуни до станції круглу добу, бо комсомол комуни ввімкнувся в хлібну естафету ім. Постишева.

Молотарка безперебійно працювала 20 годин щодоби; комсомолія встигала настачити снопів, але паровик часто кидав у повітря „снопів, снопів“ і це ще більш підносило настрій молодих комунарів.

Штеменко Василь знав не лише класти й стоптувати солому. Він часто брав у жменю жмут соломи й гукав барабанщикаві „не товсто давай“, або робив іще якісь зауваження, щоб поліпшити якість молотьби.

За якістю молотьби стежила і партійна організація на чолі з т. Кабіком і комсомольський осередок, а особливо за якість кричала газета „Комсомолец на молотьбі“.

— Більше класової пильності!

— Перевірити кожен сніп!.. гукала з своїх шпальт газета — і недаремно.

Наближались до закінчення плану хлібоздачі. Лишалось лише кілька днів. І ось одного дня, надвечір, комсомолка Бондаренко Наташа гукнула:

— Хлопці, класовий ворог!

Раптово паровик звівся тривожним гудком і на току зібрався мітинг.

— Оцю чавунну, товариші, шестерню я витягла ось у цьому снопі. Ви бачите? Куркуль хотів зіпсувати нам молотарку, але скоріше він сам подавиться цією шестернею, — гукала з стогу схвильована Наташа.

— Комсомолія! Не заплямуйте комсомолу! Пильніше перевіряйте роботу на всіх ділянках. Не дайте зірвати вчасного виконання хлібоздачі! Будьмо гідними носіями великого імені Леніна — говорив т. Груніс, і його голос дрижав класовою зневагою до куркуля, що намагався зсередини зруйнувати комуну.

Мітинг закінчено загальним піднесенням виробничих темпів і вже з того часу молотарка виробляла найменше — 800 пудів на добу.

Темпи роботи на току зростали. Партійна організація комуну поставила завдання — 14 серпня, щоб там не знати що, виконати план хлібоздачі. І тут комсомольцям треба було попрацювати. Робота на молотбі в дві зміни, цей перший по району почин, багато прискорювала боротьбу за першість у естафеті т. Постишева, але залишався лише один день, а зерна ще треба було здати державі 14 тонн.

— Сьогодні — вивершення хлібоздачі!

— Сьогодні — бойовий іспит комуністам і комсомольцям!.. гукала стінгазета, і цей заклик повторював кожен, хто працював біля молотарки.

Та при всьому напруженні темпів молотарка давала сьогодні надзвичайно мало. Заклопотаний т. Кабик не сходяв з току і тільки й знав, що біг то до снопів, то до вагара, то заглядав під соломотрус...

— Та де ж гине, товариші, наше зерно!

А зерно ледве падало, хоч з яким напруженням барабанщик давав у барабан.

Груніс зліз до Штеменка на соломі. Вдвох передивлялися добре, чи не багато потрапляє в соломі, але не знайшли жодної зернини. Молотарка вибиває добре.

— Де ж причини загрозливого зменшення зерна?

Гукала молотарка „на обід“, але не про обід на току була думка. Чи ж можна спокійно обідати, коли сьогодні треба дати 14 тонн, а до обіду намотили лише 4 тонн.

На току наростала тривога...

Знову й знову т. Кабик обходив тік.

— Зривається, товариші, план хлібоздачі! Виконавши його навіть сьогодні, ми станемо на другому місці в районі, але завтра...

— Не попустимо строку ні на годину, — гукали комсомольці, та в голосах чулась нота невпевності: як же по обіді дати 10 тонн, коли до обіду за умов надлюдського напруження дали лише 4 тонни.

Штеменко навіть не злавив з ожереда. Ганьба тиснула серце, і тут, вгорі, він почував себе трохи краще. В голові йому з'явилася цікава думка, й він її вигукнув разом з десятком голосів комсомольців.

— А подивіться, що ми за снопи молотимо?..

— Єсть, товариші, причину знайдено, — сказав т. Кабик і обличчя його запалало чи радістю, що такі причини знайдено, чи соромом, що так довго її шукали. Груніс уже був на стозі і звідти, з комсомольським запалом гукав:

— Сьогодні ми почали скирту, складену з снопиків, що в'язано їх з огребин. Ось чому зменшено вихід зерна спід молотарки. І треба лише переіменити стіг, як загрозу зриву хлібоздачі ми ліквідуємо.

Паровик вигукнув своє монотонне „давай, давай“, а молотарка роззявила ще більше свою пащу, навіть не „гикала“ від Брижакових „порцій“...

— На, їж, ненаситна!... кидав Микола снопи, вслухаючись, як внизу шуміло зерно й лилося новим, нечуваним потоком.

— Оцю пшеничку треба було б починати з ранку, — сміялись скидальниці, — і як ми не помітили?.. Хіба ж то снопи були?..

— От сніп, так і я розумію, є що на вили взяти!.. говорила Наташа.

Вагареві сьогодні підспіло роботи. Що пшеничка полилась, просто, зливою, то й треба було особливо за машинами стежити: як би не відправити більше плану!.. Соромно буде назад везти.

Ваня частіше почав придивлятися в записи, а тільки засвітилися на току вогні, з радісною дріжжю в руці показав на балансі:

— Останні 100 кілограм!..

До вагаря підійшов т. Кабик, Груніс, Пізанті. Кожному нервово дріжали пальці, але Ступаков не попустив з своїх рук рахівниці. Тепер він уже цілком спокійно цокав кісточками й зупинився на числі — 1703.

— 1703 центнери — 100 відсотків плану!

А вже ранком 15 серпня на току комсомольці натягли

червоне полотнище, на якому було коротко, але виразно написано:

Першу заповідь виконано

Груніс нервово кусав цигарку й від уїдливого диму прижмурював то праве, то ліве око. Йому треба було написати з подробицями до МК комсомолу про роботу комсомольського осередку. Думки плутались, заважали одна одній, але Груніс востаннє глибоко затався, випустив клубок диму й рішуче наповіг на писання...

— ... жнива впорали за 18 днів. Молотьбу почали 22 липня, а вже 14 серпня виконали план хлібоздачі. На 19 вересня вивершили посів озимини, й зразу розгорнуто рішучу боротьбу за 100 відсотків зябі. Серед трактористів перше місце належить Яришу Архипові—дає 150% норми. Перевиконують норми оранки—Брижак Петро, Буряк Михайло. Боремось за якість оранки: бригадира Бутанського вчора примусили лопатою перекопати огріх... Озимина зеленіє, куститься; найкращий посів комсомольської сівалки Ступакова. Да, про охорону соц.-власності. Піймали хлопці в картоплі куркульку Коваленкову—засудили вислати за межі сільради. Прикладаю комплект польової газети „Комсомолец“—тут і про соц.-змагання, і про таборне життя і про все є“.

Одкинувся Груніс на спинку стільця й замислився... Хіба ще вирізки з центральних газет послати?.. подумав, а далі коротко дописав:

— Комуна здобула перехідний червоний прапор кращого колгоспу району, занесена на Всесоюзну червону дошку. Пересічний урожай цього року в комуні 15 центнерів!

В кімнату просунулось обличчя Дмитра Іщенка.

— Чи в тебе, Груніс, остання фотогазета?

— Та заходь, чого ти так несміливо як баришня?

— Кажуть, що й мене наліплено, чи правда?

— „Наліплено“, дивися!

Дмитро усміхнувся до своєї фотокартки й незадоволено промовив:

— Та й поганого якого зняли! Ще й картуз з'їхав набік. Просив же, щоб на тракторі, ніт же, спаскудили!..

— То ти хоч тепер картуза поправ...—сказав Груніс.

— Диви, хіба й тепер набік?.. здивувався Дмитро й сконфужений вийшов. І вже зза дверей звернувся до Груніса:

— Ти там той. Як приїде фотограф, так щоб мене той... на тракторі.

— Добре!

Вийшов Дмитро, пішов через двір до тракторів на нічну

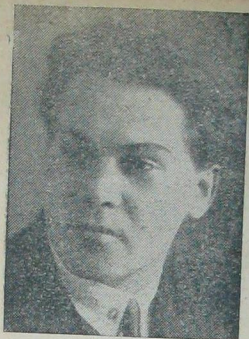
зміну, а Груніс аж тепер здумав, що хотів щось його спитати.

— Дмитре!—гукнув у розчинене вікно. А скажи, як у тебе з нормами оранки?..

Дмитро порився в кармані, витяг червоний прапорець замотаний у газету й показав Грунісові:

— Бачив?.. Одібрав на жнивах і на оранці наперед вийду. Будь певен!

Полтава.

письменники про себе

аркадій любченко

Невеличка новела.

Її написано 1924 року. Її видано вже кілька разів окремими виданнями (бували окремі тиражі по 100.000), її використано по багатьох альманахах, збірниках, хрестоматіях, її перекладено багатьма мовами народів СРСР та мовами чужоземними, її так часто доводиться мені читати на прохання слухачів, що я її вивчив уже на пам'ять, і досить часто надходять до мене записки або ж усні запитання: чи справді стався мені в житті той випадок, що про нього я розповів у новелі?

Отже — кілька слів.

Колись, зовсім юнаком будучи, знавав я іншого юнака з містечкової бідноти. Хлопець фізично кволий, але розумово розвинений, революційно переконаний, заповзятий, — він, безперечно, справив на мене чимале враження, мав на мене вплив.

На жаль, життя нас швидко розлучило. Та постать його міцно загіздила в моїй уяві.

1920 року, у вересні, ми робили тимчасовий відступ на польському фронті. З Проскурова я відходив із 630 м польським шпиталем (санлітучкою 187-го армевакопункту). Ешелон був геть переповнений. Паровоз ледве тягнув. Ніч. На одному підйомі, коли паровозик надимався до краю, надпоривно пихкав, тяжко сопів (знаєте, який тоді бував транспорт?) — ешелон раптом розривається. Одна частина з паровозом, нічого не підозрюючи, продовжує собі тягтися далі. Друга, одірвана, починає з підйому одкочуватись назад. Дедалі швидше. Дедалі швидше й швидше!..

Коли помітили, захвилювались. Позаду, знали ми, йде другий ешелон. Густо йшли тоді, як це іноді буває на відступах.

Наша одірвана частина, набираючи темпів, могла силіміць проскочити будки, півстанції (вже й проскакувала) та сліпма налетіти, врізатись — катастрофа! Наша одірвана частина, лишившись без керма, без достатнього гальма, могла на першому-ліпшому повороті збігти з рейок — катастрофа! Коли помітили, знявся крик. Одні з переляку. Другі, щоб звернути увагу передніх. Дехто, сигналізуючи, почав стріляти. Паніка. Особливо вражали жінки, — тих кілька сестер та санітарок. Це був моторошний, просто тваринний вереск! Ніколи не забуду. І люди почали стрибати. Навмання. В темряву. В ніч. Ризикуючи життям. Застереження, заспокоювання тверезіших, поміркованіших не впливали. Істинктовна жадоба порятунку охопила багатьох. Якийсь психоз. На виходах щільно стовпились нетерплячими чергами. Скrajних тороплено підштовхували: стрибай, мовляв, або дай другому стрибнути! І вискакували. І миттю зникали. І вчувався часом різкий скрик, болісний ойкіт.

А відірвана частина ешелону мчала, мчала...

Я теж стрибнув. Мені пощастило. Тільки дуже забив ліктя, скалічив руку й роздряпав шоку об пісок. Все це я зрозумів трошки згодом, коли хутко звівся на ноги та змахнув руками, щоб перевірити, чи цілий. Ступивши кілька кроків, здивувався, що зіпіріло обличчя. „Невже від хвилювання?“ — подумав і лапнув рукою за шоку. Долоня вночі стала чорна, липка — кров.

Але яка облуда! Одірвана частина незабаром натрапила на зустрічний підйом, почала стишувати ходу й без жодних пошкоджень зупинилась. Тим же шляхом, де вона прокотилась, дехто лишався сидіти, а чи й лежати. Вони стогнали, вони просили, лаялись. І була серед них сестра (чи санітарка), — зовсім дівча. Не зміркувавши вчасно, вона стрибнула на сусідні рейки, зазнала ушкодження, а ще більше налякала. Трохи притомніючи, вона починала твердити одне й те саме, одне й те саме:

— Я не виживу... Я не хочу калікою... Краще добийте мене...

— Та що ти справді? Заспокойся. Не хвилюйся. Нічого страшного нема, — говорили їй одноманітні, відомі за таких випадків слова.

— Ні, ні! Я не хочу калікою... Ну, будьте товаришами. Ну, зробіть... зробіть... — гістерично благала вона, не звергаючи уваги на дбайливість, на ретельність людей, що позбігались рятувати.

Тоді протовпився літній вже, вусатий червоноармієць. Він грубувато одтиснув рукою інших і рішуче підступив до замороченої дівчини. Він нахилився.

— Добити, кажеш? — спитав чітко.

Та при світлі ліхтаря широко кліпнула, враз замружилась, щось невиразне ворухнула устами.

— Ах, ти ж, кров дорога... — з досадою, з ласкавістю й ніби з докором сказав він, і ці одверті, щирі, з самої глибини слова прозвучали страшно.

— Ах, ти ж... Ну, добре. Приготуйсь. Як тільки побачимо, що діло твоє справді швах, я ось перший спробую... Чуєш? Так і знай.

І дівчина заспокоїлась. Одразу ж заспокоїлась. Червоноармієць незграбно й обережно, як дорогоцінність, допоміг покласти її на ноші, старанно поніс до ешелону, що повернув уже з паровозом.

Потім я стикнувся з ним біля одного вагона. Його оточував жвавий гурток. Мене теж потягло туди, потягло до цієї зарадливої, такої суворой й теплої, цікавої людини. В гурті весь час говорили за допіршню пригоду. Весь час упереміш, поспіхом, нервово лаяли транспортову службу, підозрювали ворожу руку, погрожували трибуналом, розповідали деталі, хто що помітив, як сприйняв, кожний по своєму. І, звичайно, чимало розмов збігалось довкола випадку з дівчиною. Одні вважали її настирне прохання за скрайній переляк, слабкодухість. Інші заперечували, вважаючи це за вияв сильного духу, за героїство*. Суперечка ставала шумною, принциповою. Червоноармієць, що впав мені в око, схилився до останнього, захищав дівчину. Червоноармієць, дедалі захоплюючись, пошукуючи доказів, розповів:

— А от прибуло нам якось поповнення. Був серед них такий собі тихий, незavidний чоловічок. Молоде ще, недовладне, необстріляне — сміх! Але машинка (червоноармієць ткнув пальцем у свою голову) машинка здорово варила. Про все тобі розкаже, ловко пояснить. Любив розказувати — тільки не зачепи. Так і порішили ми: хлопець понятливий, а боець нікудишний. Шкода! І от... били ми тоді білих кріпко, дуже сурийозно били. Та якось, чорт і зна, нам діло сколупнулось. Звісно — фронт. Всяко буває. Одним словом, почали вони нас трохи жмати. Під одним городком, поганенький такий собі городок, сильна каша заварилась. Прилип я тоді, пам'ятаю, до насипу... теж на залізниці діло було, якраз отак колином повертала залізниця... прилип я, братця, й дострілюю останні з ленти. А навкруги буря, навкруги вогонь, шрапнеля, як груші з дерева, грім тобі, смерть тобі, пекло не пекло, — ні чорта не розбереш. Коли це: „Що ж ви, так вашу так, сидите? — як заверещить над нами. — Що ж це ви за насипом приховалися, зв'язок утратили? Чи не бачите, що нас обходять? До білих хочете засипатись?“ — і з винтовки націляє впрост на мене. Хто ж би ти думав? Отой самий Арончик. Арончиком його звали. А в самого очі горять, хватка бойова, героїська, не впізнати хлопця! Глянули ми — а й справді нас з лівого от-от-от обій-

* Дівчина, як потім переказували, видужала, продовжувала працювати.

дуть. Ну, ми, як належить, хутчій за кулемета й згинці, згинці... Один спіткнувся. Другий упав. Добігаю до лінії, а тут як жвахне! Шрапнеля! Очумався й бачу: скорчився Арончик, повзе, а за ним уже тельбухи... кишки його по стерні за ним волочаться. Ясно. Кінець чоловікові. І кричить мені: „Добий, товаришу! Все одно... Живим до них не хочу!“ Просить, як маленя. Ах, ти ж, душа дорога! Що робити? І жаль бійця. Бравим же таким себе показав, нас же допіру виручав. А він просить, кричить... уже так... той уже... (червоноармієць закотив очі, крутнув пальцем біля чола). Коли б іще годящий, взяв би його якомсь, поніс. А то, все одно ж... кінець. Махнув я йому, побіг далі. Тоді мене й поранило. Ось. Бачиш? Ну, от. А такий наче плохенький був, незavidний собі хлопець.

І в пам'яті моїй нараз виріс мій хороший товариш з далекого містечка. Його звали інакше. Це не він. Може й червоноармієць в розповіді дещо прикрасив. Але розповідь була досить яскрава, вражала, і образ цього несподіваного героя міцно поєднався мені з образом знаної вже людини. Саме так міг повестися й напевне по'ївся б мій товариш, зовні непоказний, розумний та водночас заповзятливий. Я не знаю, чи він загинув. Але, коли згадую, здається чомусь, що все це трапилось із ним.

1924 року близька мені жінка розповіла за одного більшовика-єврея. Це було ще перед революцією. Більшовик якийсь час переховувався у них, у дворі. Там же, у дворі жила його стара мати, з біди на лихо перебиваючись копійчаним крамом. У матері найшвидше могли його спіймати, і тому родина цієї жінки співчутливо допомагала схованкою. Потім він, подякувавши, зник. Матери не встиг сам попередити. Мати ждала, горювала, — єдиний син! — і почала зрештою на цю єдину тему, мов би не сповна розуму, заговорюватись.

Я знову мимоволі пригадав мого містечкового товариша, фронтові пригоди. Я надумав тоді, поєднавши всі ці факти, написати повість. Почав уже робити нотатки, збирати додатковий матеріал.

І саме тоді Державне Видавництво України вирішило видати до жовтневих роковин бібліотечку з оригінальних, нових творів. Оповістило письменників. Але зробило це (як часто роблять наші видавництва й досі) з чималим запізненням. Часу лишалося дуже мало. Треба було поспішати.

Думки про повість я одклав. Я одібрав основне, витиснув, так би мовити, есенцію й зробив покищо новелу.

Вона зветься — „Зяма“.

письменники про себе

в. торін

Се́ня Єгу́пов — це перший секретар нашого комсомольського осередку. 14-річним хлопцем, ще не все добре усвідомивши, я просився до КСМ. Єгу́пов частенько говорив мені ті самі слова.

— Малий для комсомолу, надто малий! — І я простоював годинами коло вікон осередку і слухав пісень, стежив за промовами на зборах. Я бачив, як хлопці на рік-два старші за мене брали в ЧОН'і зброю, що брязкотіла тугою дзвінкою сталлю. Хлопці відганяли бандитів за межі шахти, за низькорослі посадки хирлявих верб. Вертали вони вкриті порохом, частенько з перев'язаними головами і шкутильгаючи.

...П'ятнадцятьох років мене прийняли до комсомолу. Се́ня Єгу́пов — невисокий парубок з простреленою рукою, в поношеній смужастій кепці спитав строго:

— Батько робітник? В інших партіях не був? — І писклявий метушливий секретар засміявся. Він добре знав, що в інших партіях я не був. Мені було 15 років. Я тремтів, коли брав з рук Єгу́пова тільки не підписаний комсомольський квиток. Я тремтів від високого почуття ніколи незабутньої радості. В ті хвилини приходили мужність, рішучість і загартовувалася воля.

Народився я в поселку шахти Горлівки. Батько Є. А. Іллевич з 16 років працював на заводі токарем по металу, далі

на шахтах. Я середньої школи не закінчив і вступив до шахтно-ремонтної майстерні. Вже тоді був секретарем комсомольського осередку. В 28 році працював у Райкомі комсомолу, далі в редакції газети „Кочегарка“. Політичним гартом, партійною виучкою та ще дуже багато чим завдячую редакторів газети т. Аронову. Наприкінці 28 року отримав командировку ЦК ВЛКСМ до Казакстану на першу засівну кампанію. В 29 році виходить перша моя книжка „Два Донбаса“ на Україні і пізніше в РСФРР. В 31 році, після десятирічного перебування в комсомолі вступив до компартії.

З того часу як продимлений порохом Сеня Єгупов—старий, старий „комсомоліст“ підписав мій комсомольський квиток, з того часу минуло десять-одинадцять років. З того часу на кожній роботі я намагаюся йти перевіреним Ленінським шляхом. Це найвеличніший шлях. Це наш шлях,—більшовицької партії. Йти ним це значить міцно відчувати ґрунт.

„Чью землю“—я люблю більше ніж усі твори, що я їх написав. Повість ця формально слабша, ніж надруковане згодом. Але в „Чьей земле“ майже нічого немає вигаданого. Я писав її і бачив те, що пережив на першій засівній кампанії в далекому Казакстані. Часом, творячи цю річ, я, як письменник, почував свою слабкість. Але я писав правду. Правду про самого себе. Про однолітків моїх—комсомольців. Правду про казакстанських більшовиків, про перегини та про те, як партія боролася з ними.

Коли я писав „Чью землю“, образи всіх людей далекого Ісикського краю не залишали мене. Натка—бойова комсомолка—так само, як парубок, приходила на ночну варту. Ми охороняли відбиті в куркулів землі. Щохвилини вороги могли підпалити гуртожиток, комори, стайні, пустити по степах табун коней і вирізати баранів. В ті дні ми стерегли колгоспні землі.

Я пам'ятаю себе на прудкому довговухому жеребчику „Орлику“. На ньому я об'їжджав поля. На ньому я зустрічав не один світанок у настороженому дозорі. Світанок приходив нескоро, і темносірі гори й небо, чорне від хмар, повільно яснішали. На світанку я йшов спати. Вдень збирали осередок. Ми готувалися до засіву. Вчилися протруювати насіння, лагодили реманент. Вечорами, стомлені, ми працювали над політграмотою. А ночами, коли щастило урвати годину,—я робив нариси, записував події. Події були куди багатші, куди кращі, ніж будьяка повість.

Після Казакстану, вже в Донбасі, потім у Харкові, коли писав „Чью землю“, я знову вертався до пережитого, згадував колгосп, людей,—з ними не хотілося розлучатися. Повість

писав я довго, ніби розтягував насолоду писати про боротьбу, в якій вчора брав участь сам.

...Ще й тепер я згадую нічні вартування. Згадую про них ще й тому, що одержую з Казакстану листи. Пишуть мені хлопці про те, що з бігом років зміцнів колгосп, стало більше землі, успішніша робота, але дозори, як і перше, мають силу. На „Орлику“ в дозорах об'їжджають поля, і хлопці бережуть, бережуть хліба, що вистигають, од недобитих ще наших врогів. Який я радий, що в цих дозорах я також зіркий і невсипущий вартовий.

О. К О Ч К І Н

ДЖОН ДОС-ПАССОС

НОТАТИ ПРО ТВОРЧІСТЬ

Сучасний революційний американський письменник—Джон Дос-Пассос викликає великий інтерес не лише серед радянських літературознавців і письменників, а й серед радянських читачів. Його книжки перекладають, його читають читачі, його п'єси ставлять радянські театри. Де причини цього зацікавлення? Де причини того, що деякі молоді недосвідчені радянські письменники „засвоюють“ Дос-Пассоса так, що їх можна впіймати просто на плагіаті.

На це питання відповідають неоднаково. Мабуть, ще жоден закордонний письменник не викликав таких діаметрально протилежних суперечок, як Джон Дос-Пассос. Твердження бувають такі, що виключають одне одного. Не будемо розбиратися детально в цих суперечках, а наведемо з найостанніших двоє, що характеризують два табори в цих висловлюваннях. Так, напр., Д. Мірський в статті „Дос-Пассос, советская литература и Запад“ („Лит. Критик“ № 1—1933) пише: „Художественные задачи, которые разрешает Дос-Пассос—задачи, с которыми советскому писателю делать нечего. Поэтому конкретно-художественному Дос-Пассос научиться ничему не может“. Такої ж думки дотримується й А. Лейтес („Знамя“ № 6—1933 р.): „Влияния Дос-Пассоса на советскую литературу нет и быть не может“. Але з другого боку, інші, а особливо письменник Вс. Вишневський, який в теоретичних висловлюваннях має чимало збочень, говорить зовсім протилежне: „Джойс и Дос (Вишневський цих двох письменників безжалісно об'єднує) заставляют задумываться о том, каким образом передавать мир, адекватно передавать огромную мировую наполненность. Миновать этих писателей, которые дают замечательным рисунком огромное многообразие жизни, рисунком, доводящим вас до физического ощущения жизни, смерти, солнца, воздуха,—нельзя. Каким образом это сделать? Их приемы надо использовать.“

Пробы уже идут, и ничто их не остановит. („Знамя“, № 5 1933 г.).

У цих та й інших твердженнях багато від здорової дискусії, яка збагачує наш досвід, яка посилює творчі зусилля радянських письменників, але в висловлюваннях про Дос-Пассоса є чимало й від буржуазного формалізму, що, втрачаючи під собою ґрунт, намагається через некритичне засвоєння сучасної капіталістичної культури, протиставити огулом всю радянську літературу всій літературі капіталістичних країн, без класової диференціації. Відкидаючи зовсім такі формалістичні спроби, ми розберемо в цій статті конкретну творчість Дос-Пассоса, а вже потім будемо робити висновки — наскільки досвід американського письменника придатний для радянської літератури й загалом для читачів.

Для цієї мети ми будемо розбирати не всю творчість письменника (його другорядні ранні оповідання, вірші, п'єси), а найголовніше й найхарактерніше з його творчості — його романи: „Три солдати“, „Менхеттен“, — 42 паралель“ та „1919“

Перший роман „Три солдата“ вийшов 1921 року. Сам автор пише в своїй автобіографії, що він з того часу почав жити виключно з літературної праці. Цей роман, присвячений імперіалістичній війні 1914 року, вірніше, її кінцеві, коли до війни прилучилися ПАСШ. Його можна було б назвати „одним солдатом“, бо майже всю свою увагу письменник віддає показові з трьох солдатів одного — композитора Ендрюса.

Цей роман надзвичайно яскраво показує, як капіталістична система розчавлює людську гідність, людську індивідуальність, як капіталізм перетворює людей на механічні машини, в яких одна лише думка: „якнайбільше урвати матеріальних засобів на існування в іншого“. Сильні особи, герої з індивідуальним обличчям, люди з великим вольовим напруженням, які були на початку існування капіталістичної формації, про яких писав Енгельс в „Діалектиці природи“, — не мають місця за часів імперіалізму, а надто за часів імперіалістичної війни. Міжнародні монополії, трести, синдикати, що посилюють анархію виробництва, нівелюють особистість, і люди, в яких прокидається індивідуальність, мусять або боротися проти капіталістичної системи, або, не витримавши цієї боротьби, пристосовуватись до неї, поновлюючи касту капіталістичних ділків, покірних слуг.

Джон Дос-Пассос бачить цей вовчий закон капіталізму. Він розуміє той принцип, про який писав ще Ленін, що „Старое общество было основано на таком принципе, что либо ты работаешь на другого, либо он на тебя, либо ты рабовладелец, либо ты раб“ (т. XXX 412.). І він, не бажаючи бути рабом, починає критикувати капіталістичну систему,

починає революціонізуватись. Це становище дрібнобуржуазного інтелігента виявляється в тому, що він показує в романі капіталістичну експлоатацію, картини пригнічення солдатської маси офіцерством. Ось рядовий солдат починає розуміти своє становище і тому починає протестувати: „Раніше, ніж примусити людей діяти, як скотину, потрібно перетворити їх на скотину. Це входить до їхньої системи“ (37 стр.)—і його підтримують інші солдати. Ось другий солдат Фізіоллі знаходить у себе „почуття“, яке говорить йому, що машина затирає його, що він безпорадний, як вівця в отарі“ (58 стр.) Це почуття повної безпорадності, безвиходності чимраз більше охоплює трьох солдатів. Вони відчують, як солдатська муштра робить з них безвідповідальні і слухняні машини: „Кроки солдатів витягувались в однакову довжину. Їхні руки хитались в однаковому ритмі, їхні обличчя мали однакові вирази, їхні думки були одні й ті ж“ (225 ст.) Який же вихід з цього становища? Де шукати поради? Шукують у різних місцях три солдати. Один з них, Крисфільс, загублюється серед капіталістичної системи. Другий—Фізіоллі—намагається пристосуватися до капіталістичної системи: він хоче стати капралом. Ось особливо характерні почуття для Фізіоллі: „У мозку Фізіоллі чомусь залишився рух, як лейтенант натягає рукавички. Такі рухи йому приходилось бачити лише в кіно, у важливих, товстих осіб у фраках, та ще в голови товариства, якому належала оптична майстерня... І він уявив собі, як сам натягає з таким рухом пару рукавичок, важно, палець за пальцем, відчуваючи легкий приплив самозадоволення... Треба, щоб там незнали що, домогтися капральства“ (53 стр). Отже Фізіоллі з раба хоче стати рабовласником, коли розшифрувати його почуття... Третій—Ендрюс—шукає виходу в індивідуалізмі. Але щоб ясніше нам стали намагання цих солдатів наведемо такі невмирущі слова Леніна: „Раб, осознающий свое рабское положение и борющийся против него, есть революционер. Раб, не сознающий своего рабства и прозябающий в молчаливой, бессознательной и бессловесной рабской жизни, есть просто раб. Раб, у которого слюнки текут, когда он самодовольно описывает прелести рабской жизни и восторгается добрым и хорошим господином, есть холоп, хам“. (т. XII 7 стр). Надзвичайно яскраві три типи людей дано з геніальною ленінською окресленістю. Як бачимо, хоча Фізіоллі й не захоплюється капіталізмом, але всеж він належить до останньої категорії. Ендрюс же протестує проти капіталістичної системи, але чи й він революционер—чи належить він до першого типу людей, про яких пише Ленін. Розберемо цей протест Ендрюса докладніше, бо він найбільше характеризує самого автора, і сам автор найбільше на йому зупиняється.

З яких позицій протестує Ендрюс? З дрібнобуржуазних. Бачачи, що капіталізм нівечить індивідуалістів, він хоче відродити старий індивідуалізм. Це в його виявляється в тому, що він намагається утворити культ надзвичайно розвиненої людини, яка тонко відчуває й тонко мислить і яка проти-стоїть іншим. Ось серед грубої дійсності Джон Ендрюс думає, що „він не повинен дозволяти собі дуже глибоко пройтись безпорадною психікою солдата. Йому потрібно зберегти свою волю“. (25 стр.) І ця лінія дрібнобуржуазного індивідуалізму проходить через увесь роман і закінчується вона анархічним вчинком Ендрюса; він, протестуючи проти війни, дезертує з армії. Звичайно, цей дрібно-буржуазний вчинок Ендрюса нічого спільного не має з організованою боротьбою пролетаріату проти імперіалістичної війни.

Протестуючи проти капіталістичної дійсності й не маючи правильних перспектив, Ендрюс приходить до нездійсненої безгрунтовної мрії. Намагаючись якось змінити дійсність, він пише й може сказати: „О, якби він міг одним рухом повернути всіх цих рабів у мундирах до життя, свободи й щастя.“ (974 ст). Оце намагання позбутися грубої дійсності враз, без жорстокої і послідовної боротьби, разом з свідомістю, що це неможливо, приводить до апатії, до дрібно-буржуазної пасивності. Ендрюс усе частіше питає товариша: „Кажуть, що коли лягти на маковому полі, то заснеш неодмінно. Хотів би ти, Кріс, так заснути й не прокидатися, аж поки закінчиться війна й ти знову зможеш стати людиною (127). І це шукання макового поля, щоб заснути, характерне для багатьох дрібнобуржуазних революціонерів, особливо під час великих класових боїв. Тут надзвичайно підходить характеристика Леніна, яку він дав дрібнобуржуазному революціонерові: „мелкий собственник... испытывая при капитализме унижение и очень часто вероятно резкое ухудшение жизни и разорение, легко переходит к крайней революционности, но не способен проявить выдержки, организованности, дисциплины, стойкости. Неустойчивость такой революционности, бесплодность ее, свойство быстро превращаться в покорность, апатию, фантастику, даже в „бешенное“ увлечение тем или иным буржуазным „модным“ течением — общеизвестно“. (т. XXV 180 стр.)

Але роман „Три солдата“ на цьому не закінчується. Він містить у собі багато суперечностей. Ці суперечності характерні для революційних дрібнобуржуазних письменників капіталістичного світу. Ці суперечності виявляються в тому, що тут же починається розвінчування дрібнобуржуазної інтелігенції, яке ще збільшиться в дальших творах письменника, про що ми будемо говорити далі. Це розвінчування дрібнобуржуазної інтелігенції іде по лінії іронізування з старого індивідуалізму, часткового заперечування його. Письменник починає засуджувати свою бездіяльність, покірливість: „яке

право на життя мала людина полохлива, що не могла відстояти свої переконання й почуття, своє обличчя, все, що відрізняло її від товаришів, людина, що була рабом, який стоїть з капелюхом у руках і чекає доки хтонебудь сильніший за нього накаже йому діяти". (171 ст.)

І цей розпад колишніх своїх дрібнобуржуазних мрій письменник описує надзвичайно художньо: „Коли він хотів оволодіти думками, дати їм певний музикальний вираз, він раптом відчував себе порожнім, схожим на ту маленьку затоку на піщаному березі, що здається повною сріблястих рибок, але раптом пустіє, коли по воді пробіжить тінь, і людина, замість тисячі малесеньких сріблястих тіл, бачить у ній лише своє бліде обличчя". (122 ст.)

І таким порожнім Ендрюс усе частіше себе відчуває.

Але розпад старих ілюзій ще не визначає прийняття нових правильних позицій, які ведуть до пролетаріату. Після розпаду старих ілюзій в голові Ендрюса панує завірюха думок, які описує сам автор. „Величезні плани безперервно виникали з розгاردіяшу, що панував у його умі, й розліталися, як дим при сильнім вітрі. Він утече, а коли спіймають, — вб'є себе. Він під йме бунт у своїй роті... Вони відмовляться лаштуватися і засміються, коли офісери будуть робити їм накази і вся дивізія рушить через замерзлі горби, без гвинтівок і прапорів, закликаючи солдатів приєднатися до них з піснями, вигнати сміхом з своєї крові весь цей кошмар. Невже як-небудь блискавичне просвітлення не освітить свідомість народів, повернувши їх наново до життя" (200 ст.). І ця надія на якесь „блискавичне просвітлення" ще довго пануватиме в творчості Джона Дос-Пассоса. Ця надія не дає можливості приєднатися йому до пролетаріату, до широких мас, хоча він у думках і відчуває якесь тяжіння до цього. Та це так голим тяжінням і залишається. Інтересне таке його признание, що „коли б він грав у своєму гуртку товаришів на роялі і в кімнату зайшов чоловік, одягнений, як робітник, то він би не відчув несвідомого незадоволення." (185 ст.) Таке признание може зробити лише дійсний художник, але від того дрібнобуржуазне його нутро тільки ясніше. І ми лише вдячні письменникові за його щирість. Ця щирість плюс все пильніше розглядання розташування класових сил у жорстокій боротьбі приведе його таки в революційний табір. Та це процес надзвичайно складний. В романі „Три солдата" показується весь жак війни, „весь біль покалічених, весь жак механізованої переробленої в галузь промисловості війни". Але до правильного розуміння війни автор так і не доходить, бо від його вислизає найголовніше — означення причини імперіалістичної війни. Тому-то він, як індивідуаліст, і не розуміє й дивується: „Ні... я не думаю, щоб людина мала право брехати самій собі... Я не вірю, щоб убивство людей могло

принести колинебудь якусь користь" (907) Таке пацифістичне твердження межує з ремаркізмом, як з ідеологією, що прищеплює масам покірливість до капіталістичної війни. Але все ж це не ремаркізм, як писали деякі критики Дос-Пассоса, бо герої письменника не скоряються капіталістичному ладові, а хоча й індивідуалістично протестують. Цей протест, як ми вже виявили, іде від окремої, відокремленої особи.

Цей пацифізм значно зменшується тим фактом, що багато сторінок роману викривають експлуататорську політику деяких капіталістичних організацій підчас війни. Досить пригадати, як показано ханжество представників СХМ, Союзу Християнської Молоді (автор і в дальших творах часто буде висміювати його). Іронізує письменник, але ще не гостро, ще по дрібнобуржуазному з того, що американські солдати ішли захищати демократію.

Отакі от класові хисткі позиції Джона Дос-Пассоса в його першому романі. Від одних ідеалів частково відійшов, але й до чогось певного, протилежного своїм першим позиціям не прийшов. І зараз нам нема ніякої потреби якось змазувати ці перші кроки талановитого художника, а тому потрібно засудити до певної міри апологетичну статтю Є Русакової (журн. „Локаф“— 1932 р. № 12), де пишеться: „Дос-Пасос определяет войну, как закономерное завершение капиталистической системы, дает художественный анализ причин войны (?)... сры-вает все романтические покровы с войны и ее зачинателей („169 ст.)

Варто відзначити, що в цьому романі письменник протиставляє всій жорстокій дійсності війни просте біологічне життя. Це життя до певної міри дає змогу забути дійсність. Ось Ендрюс відстав від колони і бачить, як в одній з брудних калюж край шляху плигають малесенькі зелені жабенята... і він відчув, як очі його наповнюються слізьми від ніжності до цих малесеньких гнучких тілець... з очима кольору топаза" %159). А навкруги рвались шрапнелі. Але характерно, що навіть і ці сентиментальні здебільша почуття пов'язуються з його дрібнобуржуазною індивідуалістичною ідеологією. Ось він бачить гарний ранок і „велика радість охопила його. Він живий! І яке йому діло до того, що хтонебудь з тих, кого він знав, помер" (188) Так думає головний герой роману.

Роман „Манхеттен" написаний 1925 року, але більшість подій хронологічно розгортаються раніше, ніж у „Трьох солдатах". Коли „Три солдати" були написані „звичайною" формою роману, то в „Манхетте" і починає зароджуватись ота форма розповіді, розривів, вставок, яка особливо розвинулася в останніх романах „42 паралель" і „1919" і за яку хапаються зараз формалісти.

У „Манхеттені" автор наче робить розріз найбільшого в світі капіталістичного міста Нью-Йорка і показує всю різно-

барвність людських відносин, життя різноманітних класових прошарків, починаючи найбільшими капіталістами й кінчаючи безробітними. Всі ці події, історії, класові суперечки автор намагається показати об'єктивно з якоїсь незацікавленої точки зору. Іноді цей об'єктивізм, ця „третя сторона“ приводить письменника до холодної незацікавленості людськими справами, до байдужості. Інтересно порівняти цей об'єктивізм у художній практиці з тими програмними заявами художника, які приблизно теж припадають саме на цей час. Так у своїй автобіографії він каже: „Я ніколи не приставав до жодної революційної партії й робив дуже мало, щоб одверто пропагувати свої ідеї. Я гадаю, що коли американський письменник намагається відображати йому відомі сторони життя по можливості правдивіше й науково, то його твори не вимагають певного ідеологічного офарблення, вони й без того являються присудом сучасному американському життю. Гадаю, що за часів кризи я почав би працювати разом з комуністами, меті яких я співчую до кінця. Але зараз я намагаюсь у своїх творах бути найменше партизаном. Чи вдається це мені цілком — не знаю“. („Мое життя“) Заява цілком одверта й ніяких пояснень не потребує.

Цей об'єктивізм письменника за часів капіталістичних криз, за часів революційної боротьби пролетаріату кращий ніж вихваляння капіталістичної системи з боку якогось алілуйницького письменника, бо навіть самі факти сучасності, правдиво подані, говорять проти капіталістичного ладу, але цей об'єктивізм (в пізніших творах, правда, значно зменшений) приводить до неправильної перспективи, до висновків непримирених з пролетаріатом. От, наприклад, автор об'єктивно подає капіталіста і робітників. Стен Емері — син великого капіталіста — найпрекрасніший хлопець. Він талановитий, обдарований, йому начебто байдуже до класової боротьби. Він, маючи чимало грошей, розтринькує їх з своїми товаришами й дівчатами. Але саме в розцвіті сил він загиває. Поруч подані безробітні, соціальні низи, які не мають навіть прожиточного мінімуму, але теж надходить якийсь випадок і вони загивають, як і Стен Емері. Річ не в тому, що ми, мовляв, протестуєм проти того, що письменник показав талановитого капіталіста (такі такі є), а в тому, що об'єктивно, може й не бажаючи того, автор упускає класову різницю своїх героїв. Всі мовляв однакові. Сьогодні ти капіталіст, а завтра ти безробітний, а прийде смерть — і ти однаково загинеш. Це не випадково в письменника, бо в одному місці він так і говорить: „Ми всі страждаємо. Все було б набагато краще, коли б раптом задзвонити дзвоном й кожен розповів би кожному, як він жив, що робив, як кохав...“

Ця гуманістична надія на якесь чудо, що раптом змінить капіталістичну систему і тоді не треба буде провадити жор-

стокої класової боротьби походить від дрібнобуржуазного нутра письменника, і тягнеться від ранніх творів аж до останніх, то більше, то менше виявляючись.

Ця дрібнобуржуазність виявляється в тому, що майже всі герої Дос-Пассоса за часів капіталістичних катастроф, криз, воєн, революцій, безробіття прагнуть якогось недосяжного щастя. Все навколо хитається, а герой тоскно бажає свого особистого щастя. Ось затурканий дрібний службовець Тетчер мріє: „Я до того піду з роботи, дістану хатинку на Гудзоні й буду ввечері порпатися в саду... У мене є знайомі, вони пішли з роботи з трьома тисячами на рік. Збирати треба — в цьому весь секрет“ (9 стр.). Ось безробітний Джо Харленд: „Боже, невже щастя до мене не вернеться“ (195). Про це щастя мріє й великий юрист Джордж Болдуїн: як мені виправити своє існування? Іноді це в героїв набирає фантастичних обрисів, вони кидають роботу, незадоволені з того, що в них є, але автор частіше розкриває суть цих прагнень. Джордж Болдуїн після думок, де він жаліє самого себе, під кінець додає: „Коли б мені можна було раз назавжди зміцнити мое фінансове становище“ (243 ст.). Ця гонитва за матеріальними становищем пронизує всі вчинки героїв Дос-Пассоса. До них можна прикласти відомі слова Леніна: И понятно, что воспитанные в этом обществе люди, можно сказать, с молоком матери воспринимают психологию, привычку, понятие, — либо рабовладелец, либо раб, либо мелкий собственник, мелкий служащий, мелкий чиновник, интеллигент, словом — человек, который заботится только о том, чтобы иметь свое, а до другого ему нет дела. Если я хозяйничаю на этом участке земли, мне дела нет до другого; если будет голод — тем лучше, я дороже продам свой хлеб. Если я имею свое местечко, как врач, как учитель, служащий, мне дела нет до другого“ (т. XXX 412 стр.).

І це становище письменник художньо відображає. Дядя Джеф повчає свого небожа: „Подивись навколо. Жадоба грошей й ентузіазм зробили цих людей такими, які вони є зараз. Ці ж почуття дали мені комфорт, культурні обставини, в яких ти живеш...“ (104 ст.) А прекрасна Аліса Шефінд говорить своєму коханцеві: „Знаю, дорогий, у Нью-Йорку нічого немає значення, крім грошей“ (331 ст.). Або молодий якши Тоні вже бажає „Я занурився від постійної злидоти. Я хочу встати“. Але більшість з цих „мрійників“ так і залишаються нанизують лише невеличка частина по спинах інших виходять „у люди“, поповнюючи армію капіталістів, а здебільша їхніх слуг.

Та чи зупиняється на цьому письменник? Чи дає він якийсь вихід для своїх героїв? Якби він зупинявся на цьому, то він би неправильно відображав би ті революціонізуючі процеси, які проходять серед дрібної буржуазії. Правда, треба відразу

сказати, що правильного виходу в „Манхеттені“ художник ще не знайшов, він ще блукає різними шляхами.

Герої починають розуміти своє становище. Ці маленькі люди починають голосно заявляти в часи гострих криз і революційних напружень „Неможливо стало жити. Хто буде працювати, коли можна взяти револьвер і пограбувати свого сусіда“. (221) Марко починає кричати:

„Насточортіло мені це гідке місто. Скрізь одне й теж: поліція б'є нас, багатирі надувають нас на нашій злидненій зарплаті, а чия провина. Діо сапе! Ваша провина, моя провина, провина Еміля“ (33). І далі ще ясніше: „Поліція, уряд, армія, президенти, королі—все це сила. Але сила—нереальна річ, сила—це ілюзія. Працююча людина сама все це утворює тому, що вона вірить у це. Той день, коли ми переставемо вірити в гроші і у власність, буде днем пробудження й нам непотрібні будуть ні бомби, ні барикади. Релігія, політика, демократія,—все це для того, щоб присипляти й морочити нас. Ви повинні кричати народами: прокинься!“ (33).

Отже, хоча становище й зрозуміле, але вихід дається якийсь гуманно-анархічний (таке повернення можливе в дрібнобуржуазного інтелігента, який роздирається протиріччями), бо коли вважати уряд, поліцію за нереальну річ, то вона ще довго буде існувати, а наш мрійник мріяти.

Ця невіра в організовану боротьбу робітничого класу проти капіталістичної системи виникає у Дос-Пассоса з того, що він ще не знає робітників, він ще далекий від них.

Якими показує робітників Дос-Пассос?

Це важливе питання й воно відіграє велику роль в революціонізованні дальшого шляху письменника.

Один з агітаторів каже: „Єдиний шлях боротьби—це об'єднання робітників, пролетаріату, виробників, споживачів—називайте їх, як хочете—шляхом організації союзів. Союзи мусять окріпнути так, щоб одного гарного дня захопити владу“ (231).

Але це гасло у Дос-Пассоса так і залишається голим гаслом, бо ніхто його мавляв не виконує, навіть його не розуміють самі робітники. Чому робітники не розуміють? Тому, як каже один з таких „організаторів—революціонерів“, що „Все лихо робітників у тому, що ми нічого не знаємо. Ми не знаємо, як потрібно їсти, не знаємо, як жити, не знаємо, як захищати свої права“ (289). Цей робітник—кравець, хоче й бере участь у страйку кравців, але все ж він знає лише, що старий світ треба нищити, але як саме й що буде далі, він не знає. Про таких дрібнобуржуазних революціонерів колись писав Ленін: „Мелкобуржуазному революціонеру свойственно не замечать, что для социализма недостаточно добивание, ломка,—этого достаточно для мелкого собственника, взбесившегося против крупного, но пролетарский революционер

нікогда не впадає в таку ошибку — (О „левом“ ребячестве и мелкобуржуазности“ т. XXII 512 стр.)

Звичайно, дійсних пролетарських революціонерів Дос-Пассос ще не побачив (хоча, певна річ, не можна забувати умов капіталістичної Америки), і даремно такі твердження він поширює на всіх робітників. Це своєрідне розуміння робітничого класу, як класу лише „в собі“, зовсім не відповідає сучасному стану Америки.

Інтересно, як відповідно до цього подається й рядових робітниць. Анна Коген думає про свого коханця — революціонера: „він такий мрійник... коли вибухне революція, він буде великою людиною.., а може... ми назбираємо грошей і відкріємо маленьку крамницю...“ (349).

Та паралельно з таким неправильним розумінням робітників, письменник наче сумнівається в правильності цього, він наче відчуває щось живе. Ось безробітний Джиммі Херф роздумує про свої прожиті роки: „В Йонкерсі я поховав своє дитинство, в Марселі, де вітер віяв мені в спину, я поховав у гавані мою молодість. Де, в якому місці Нью-Йорка я поховав мої двадцять років? Може вони приговорені до вислання й пливають у море на паромі з співом Інтернаціоналу... Звуки Інтернаціоналу тануть над водою, зігхають у морському тумані...“ (308)

Але лише „може“. Та це, як ми побачимо далі, ще більше буде революц онізувати Дос-Пассоса.

В „Манхеттені“, не дивлячись на її об'єктивність, подана вся гидкість капіталістичного світу: нікчемність біржовиків, які все роблять лише для нагромадження капіталів, пияцтво фінансистів, коли вони виявляють усю свою зрячу суть, загальом важку атмосферу „проспериті“, де люди з індивідуальними рисами не виживають. Але все ж таки, бачучи цю гидкість капіталістичної дійсності, письменник ще „не може звалити все на капіталізм і заспокоїтись“, — як він говорить сам. Він шукає ще якихось „загально-людських“ причин. Він ще головної причини не знайшов.

„42 паралель“, і „1919“ — дві частини незакінченої ще трилогії. Кожна з них — цілком самостійний твір, але дійові особи майже одні й ті ж, події переплітаються, тому ми будемо говорити про них разом.

В „Манхеттені“ була сила дійових особ, які з'являлись, діяли, зникали, а потім знову раптово виривали. Тут дійових осіб не менш. Вони нападають на читача цілим вихором, читач загублюється в різноманітних історіях, які письменник раптово обриває й починає інші. Читачеві потрібно іноді заглянути на прочитані сторінки книжки, щоб пригадати попереднє життя героя, який раптом виникнув. Та всеж таки, коли в „Манхеттені“ ці історії, події купчилися без ніякої системи, давили одна одну, перекривали, то в „42 паралель“ і „1919“ вони

вкладаються в біографії п'ятьох осіб, які, власне кажучи, й складають основний кістяк роману. Ці біографії залежать одна від одной, але кожна окремо може правити за самостійне оповідання. Основний кістяк роману—біографії—пересипані вставками трьох форм: кіно-око, екран новин і вставні коротенькі біографії видатних людей того часу, коли проходять події основної розповіді роману. Власне кажучи, цей вставний матеріал дехто вважає за основний момент новаторства Дос-Пассоса—звичайно це не так.

Екран новин складається з газетних уривків, з пісень, яких співали, з уривків промов, які тоді виголошувало. За задумом Дос-Пассоса це мусить бути тлом, на якому розгортаються основні події.

З кіно-оком справа складніша. Це сорок дві (в двох книжках) вставки на одну-дві сторінки. Кіно-око розуміють різно й взагалі кіно-око важкий для розуміння масовому читачеві матеріал. Елтон Сінклер так той про кіно-око так і пише: „Це дивні замітки про все ще завгодно, що не має ніякого відношення до основної розповіді. Вони скидаються на уривки з записної книжки, або скоріше на уривки снів. Може в них те, що творилось з самим автором за період його зросту під час писання роману. Може він колинебудь про це розповість. У своїй книзі він не дає ніякого пояснення“. Це говорить людина, близька культурою і професією Дос-Пассосу, а що ж скаже рядовий читач.

Дійсно, ці емоційні вставки дають переживання, відчуття самого автора. В основній розповіді роману автор наче об'єктивно інформує про події, а тут він суб'єктивно сприймає дійсність.

Ось приміром кіно-око 39. Автор розповідає, як він сприймає ранок 1919 року в Парижі. Без всяких розділових знаків дається безпосереднє вражіння одне за одним:

„Денне світло з червоної тиші дуже повільно пульсує розпорошується в моїй солодкій тьмі набухає червоним у теплій крові солодко тепло обтягає повіки потім вибухає велике сине жовте рожеве сьогодні Париж рожеве соняшне світло завісою на плямах смуглястих як яйця дрозда пронизливо вие маленька сирена вуличний рух сонно цокає по камінню...“ і т. д.

І далі такіж безпосередні вражіння авторові від перших зустрічей, від ранкової вулиці.

Кіно-око з „42-ої паралелі“ дане здебільшого в сприйнятті дитини.

Ось маленький хлопчик (автор) тримається ще за руку матері. Він бачить, як на вулиці робітники кидують каміння. Вони з мамою ховаються. І він вперше чує розмови про війну. про королеву, Вікторію. І справді утворюється вражіння, що автор у кіно-оках дає свої суб'єктивні вражіння, почи-

наючи від дитинства й кінчаючи часами, що описані в останньому романі.

Це надзвичайно емоційні вставки, їх треба читати швидко і в той же час з зупинками, хоча там і нема розділових знаків. Коли лише перебігти очима, то ніякого вражіння вони не залишають.

Вставки третього роду — біографії видатних політичних діячів: письменника Джона Ріда, президента Рузвельта, Вільсона, селянського радикала Лафолета, анархо-синдикаліста Хайвуда. Тут просто й так само по об'єктивістському автор розповідає життя людей від народження до смерті.

Ось, наприклад, перша вставка з „1919“ — „Пустун“ про Джона Ріда, відомого автора книги „Десять днів, що сколихнули світом.“ Автор показує еволюцію від звичайного заможного студента до революціонера:

„Джон Рід був син шерифа Сполучених Штатів, видатного громадянина міста Портленда. В Орегоні.

Він був талановитий хлопець.

А тому батьки вирішили відіслати його в школу на схід і в Харвард“ (10 ст). Потім він бачить страйки, безробітних і, як пише автор: „а чому б і не революція?“

А потім:

„Смольний, велетенський, залізопрокатний завод, що працює двадцять чотири години на добу, випускає людей, народи, надії, тисячоліття, імпульси, страховища, сировина для фундаменту нового суспільства“ (14 ст.)

Потім Джон Рід захворів і помер у Москві.

Така інформаційного порядку біографія революціонера-письменника. Автор не робить жодних коментарів. Що правда, сам матеріал мобілізує читача робити свої висновки (такий, наприклад, уривок про лінчування Уесті Евереста, або про Лафолета), але, як правильно вже відзначала критика, в цих уривках багато дрібнобуржуазного об'єктивізму. Він однаковим голосом говорить про Джона Ріда, що той „був мужчина; він любив мужчин, жінок, їсти і писати, і туманні ночі, і плавання, і футбол, і римовані вірші, і кричати ура, виголошувати тости, засновувати клуби (11 ст).

Так і про Рузвельта, що той:

„від народження був чесною людиною; він любив природничу історію, любив читати про птахів і диких звірів, любив мисливство і т. д. (112 ст).

Обидва були гарні мужчины, любили страшенно життя, а ніяких класових відзнак Дос-Пассос не робить.

Таке зовнішнє новаторство Дос-Пассоса. Як ми мусимо до його поставитись?

Поперше, це новаторство не випадкове для Дос-Пассоса. Він не просто надумав це і зробив лише для розваги, лише для того, як писав один критик Дос-Пассоса, що він рівняє-

ться на Москву, і щоб там сказали: „а дивись, які штучки може загинати Дос-Пассос.“

Звичайно, не в цьому річ. І кіно-око, і екран подій, і вставні біографії ще більше підкреслюють розірваність, епізодичність основного матеріалу. Події пролітають перед читачем зі швидкістю експреса, і в пам'яті читача залишаються тільки уривки, шматки, викрики. В країні виходять за день тисячі газет, небо всипане рекламними закликами, читач несеється в метро, або на аероплані і перед ним мигтять уривки дійсності. Звичайно, спосіб писання Дон-Пассоса міг виникнути тільки в такій країні, як Америка. І звичайно, між американським життям і романами Дон-Пассоса є тісний зв'язок. Але річ не лише в цьому. Таке пояснення можна було б дати багатьом американським письменникам класово-протилежним. Річ ще й у світогляді письменника (а це найголовніше), розірваному дрібнобуржуазному світогляди, який борсається в капіталістичних лещатах і який, як ми побачимо далі, все більше наближається до світогляду пролетаріату.

Дісно, така розірваність матеріалу не лише в цих вставках, а і основному матеріалі. Герої Дон-Пассоса захоплені у величезний кругобіг різних історій, і вітер соціальних подій кидає їх з місця на місце, як тріску в морі. Вони не знають, що буде з ними завтра, куди вони пойдуть через день, де вони кінчать своє життя. Не можна говорити, що вони не будують у своєму житті ніяких планів. Навпаки. Кожен з них чогось домагається, чогось бажає, але їхні плани розбиваються об дійсність, як мильні баньки лопаються на сонці. Здебільшого ці герої дрібні буржуа і здебільшого ідеали їхні зводяться до намагання досягнути для себе хоча маленького затишного щастя. Ці настрої в Дон-Пассоса, як ми бачили, з'явилися ще в „Манхеттені“, але особливо вони розквітли в 42 паралелі і „1919“: ось приміром матрос сходить на берег з грішми, щоб перебути гарно час після важкої праці на пароплаві. Матрос—здоровий хлопець, молодий, любить так пристрасно життя й перед ним розкриваються широкі обрії. Але на березі він випадково попадає в плутану й темну сторію, його хапає поліція, і наш життєрадісний матрос сидить у темній тюрмі. А були всі умови для маленького щастя.

Ця розірваність окремих маленьких життєвих ліній і величезне пригнічення історій ще більше посилюється в „1919“, коли Північно-Американські штати прилучилися до імперіалістичної війни. Людей ще більше почав кидати соціальний вихор. Вони їздять з одного міста в друге, з країни в країну, з одного кабака в другий. Люди різних класових прошарків, попавши в цей коловорот, уже нічого не можуть з собою зробити. Всякі їхні активні намагання якось направити своє життя в потрібне й приємне їм річище—да-

ремні. Правда, такими безпомічними Дос-Пассос показує не всіх. От, наприклад, завзятий Д. Мурхауз, капіталістичний ділок, що використовує війну для своєї грабіжницької мети, і потирає від задоволення руки, коли починається війна. Він наче б то керує пригодами, ділами. Навіть навколо його купчаться різні малесенькі люди, які просять у його допомоги і якими він якось керує. Але річ у тому, що й він з подіями нічого не може зробити. Якщо на перший погляд здається, що він керує подіями, то далі, коли придивитися ближче до цих подій, можна розібрати, що не він ними керує, а вони ним, і йому щастить використовувати їх лише тому, що він не змагається з ними, не протистоїть їм, а підташовує себе до них. Він їх вигідно використовує.

Люди з активними біографіями з вставок теж на перший погляд наче протистоять цим маленьким безвідповідальним героям. Але коли до них пильніше придивитися, то побачиш, що всі їхні намагання теж даремні. Обставини здебільшого ламають їх, і вони кінчають своє життя так само, як і маленькі люди.

Над усім панує всесильна доля. Таке ставлення до дійсності від дрібнобуржуазної придавленої капіталізмом ідеології.

Коли люди починають вірити в долю, то значить, що їхнє класове буття не має сили накреслити собі програму дальших дій. Не має сили тому, що не має для цього ґрунту в матеріальній базі. Такі люди не можуть продумати своє класове становище, знайти собі певне місце в жорсткій боротьбі, а тому вони не мають і певної чіткої класової ідеології. Вони підчас різких соціальних катастроф, як говорить Маркс, хитаються між буржуазією й пролетаріатом. Саме до такого прошарку і належить творчість Дос-Пассоса. Але за часів насування пролетарської революції, цей прошарок чим раз більше революціонізується. І письменник Джон Дос-Пассос стає все більшим революційним письменником. Річ не тільки в тому, що своїми політичними симпатіями він прихильник Радянського Союзу. Хоча цей момент відіграє велику роль в творчості дрібнобуржуазного письменника, але він — ще не все. Важливішу роль має сама творчість письменника, а вірніше тут проходить дійсна взаємодія, взаємовплив.

У творчості Джона Дос-Пассоса революційних моментів з кожним новим твором знаходимо все більше. Вже в самому охопленні матеріалу криється той момент, що письменник з кожним твором захоплює в поле свого творчого об'єктива все більші перспективи, все ширший матеріал. Коли в „Трьох Солдатах“, як ми бачили на початку статті, він охоплює невелику групу людей, то в „Менхеттені“ він намагається показати життя великого міста. В „42 паралелі“ він від міста пе-

реходить до ширшого географічного відрізка подій, а в „1919“ він бере історико-хронологічний відрізок часу. Ставлення до капіталістичної дійсності, а особливо до найганебнішого прояву її—імперіалістичної війни теж набагато змінюється. Коли ми бачили в „Трьох Солдатах“ і в „Манхеттені“ напівпацифістичне ставлення до війни, то тут це ставлення втрачає свій явно—пацифістичний характер. В „Моему житті“ автор так каже про імперіалістичну війну: „Весь досвід, пережитий мною у зв'язку з війною, мав для мене величезне значення, там вперше відчув я, що стою на самому споді соціальної піраміди, де людина дорівнюється собаці, і далеко від стін тої башти з слонової кістки, за якою знаходиться інтелігент“.

Це чимале визнання для дрібнобуржуазного інтелігента. І він показує в „1919“ всю огидність імперіалістичної війни, всю марність своїх колишніх надій на демократію. В образі Д. Мурхауза письменник показує війну, як міжнародний грабунок капіталістів-хижаків, що спритно використовують становище. Війна показується не так, як в „Трьох Солдатах“, як щось випадкове для капіталістичної цивілізації, як таке явище, яке можна обминути, не рушаючи основ капіталізму. Війна в „42 паралелі“ і в „1919“, показується, як завершення цієї цивілізації, як органічне її продовження. Читач навіть не помічає цього переходу від мирного становища капіталізму до військового. Письменник висміює всю бутафорію з випровоженням солдатів на фронт, міщанське захоплення зовнішньою стороною війни. Всьому цьому він протиставляє становище на фронті, становище солдатів, продажність тих, хто заправляє війною.

Характерно для позицій самого Дос-Пассоса поцінування війни від матроса Джо-Вільямса:

„Вся ця проклята війна — гидота з самого початку до кінця. Чому вони не нищать французьких океанських пароплавів. Тому, що жаби (так американські солдати називали французів) домовилися з німцями, щоб німці не зачіпали їхніх пароплавів, а вони зате не будуть бомбардувати німецьких заводів в тилу (такий випадок був під час виїзду). А ми хочемо тихо, спокійно продавати їм зброю, й хай вони нищать один одного до всіх чортів. Ці хлопці гребуть чималі гроші в Бордо, й Тулузі й Марселі, а тим часом їхні рідні брати(!) простромлюють один одного на фронті й так само на морі. Я тобі кажу, Дженні, що війна така ж гидота, як і все інше“. Тут ще є залишок від дрібнобуржуазності, бажання якось відкараскатись від ненависної війни, але поцінування „власної батьківщини“, — Америки, як постачальника зброї, дано вірно.

Найбільше знаряддя Джона Дос-Пассоса проти ненависного йому імперіалістичного світу, а надто проти війни,—це іронія, висміювання.

Так, наприклад, в останній біографічній вставці „1919“ „Тіло американця“ гостро висміюється післявійськове базікання буржуазії на могилі невідомого солдата. В цьому уривку розповідається, як Джо До, а може Ричарда Ро (власні прізвища на зразок наших Іванових та Петрових) забрали в салдати з натуралістичною точністю: „голий вступив він в шерги армії тебе зважили, тебе виміряли, обдивились, чи рівна в тебе ступня: тобі надавлювали половий член, чи нема в тебе трипера, тобі залазили в задній прохід, чи нема в тебе гемо-рою, тобі перелічили зуби, тобі наказали кашляти, тобі вислухали серце й легені, тобі наказали читати літери, перевірили твою мову і твої здібності, тобі дали заповнити анкети на майбутнє (безсмертна душа). Тобі повісили на шию бляху з видавленим числом, тобі видали повне армійське обладнання, коробку з перцем і збірку військових статтів.

Смирно! — підбери пузо г... о собаче, не вишкіряй зубів равненіе направо... ша-гом марш...“

І потім забили, змішали шматки м'яса, що не можна було розібрати, і поклали в труну і тепер над ним почесні церемонії. Коли шматки тіла вкладали в труну, то говорили

„Дивись, щоб він не був негром, або китайцем, або жидом“ — а потім молитва й тиха музика і на місце, „де мають бути груди“ поклали нагороди за відзначення у війні всіх країн, які брали участь у боротьбі. А „Вудроу Вільсон приніс букет маків“.

Це надзвичайної сили саркастичний уривок проти ханжества й лицемірства імперіалістичних хижаків.

Вже по інакшому висвітлює Джон-Пассос і робітників. Коли в „Менхеттені“ вони не знали, що їм робити, як боротися, як навіть жити, то в „42 п“, в „1919“ робітники знають своє місце в боротьбі. Правда, письменник цих робітників-революціонерів показує ще окремими одинаками, але він ставиться до них з великою симпатією. Особливо інтересний образ Бена Комптона — члена ІРМ, який всі свої сили й уміння віддає революційному рухові пролетаріату. Характерно те, що він сам робітник, сам знаходиться в скрутному становищі, на нього спадає вся система капіталістичного ладу, щоб не дати йому діяти. Він уже говорить цілком ясно й надзвичайно:

„Капіталістичні уряди самі копають собі могилу, посилаючи народи на бойню, на безумну беззмістовну війну, яка вигідна лише купці банкірів і військових промисловців і більш нікому... вони хочуть нас держати зброю в руках і прийде швидко той день, коли ми пустимо її в дію.“

Це цілком ясний вихід з капіталістичного ладу — революція зі зброєю в руках.

Той момент, коли Бен Комптон іде сидіти в тюрмі, повний великого трагізму й показує всю безжалісну механіку

капіталістичного світу. Правда, зустрічаються ще такі революціонери, що їх події кидають, як і тих маленьких людей (Мак), які теж нічого не можуть протидіяти їм, які попавши в сприятливі життєві умови, відходять від революційної боротьби, але до них уже й сам письменник ставиться інакше. Він іронізує.

Як бачимо, іронія—одне з найважливіших знарядь Дос-Пассоса. Іронія ще не гостра критика пролетарського письменника, але це шлях до революційного пролетаріату і цим шляхом впевнено крокує революційний письменник Джон Дос-Пассос. Цей художник, хоча й не зовсім точно, але відображає ту сьогоднішню класову боротьбу, яка відбувається в капіталістичному світі. І ми повинні розглядати те, що нам дає письменник, порівнювати його творчість з дійсністю, допомагати йому. Але чи значить це, що прийоми Дос-Пассоса можна механічно перенести в нашу літературу? Аж ніяк. Це видно з самих прийомів. Але в умовах капіталізму, в яких працює Д.П. (часто про це забувають), школа Дос-Пассоса може бути й безперечно є революційною. В умовах капіталізму своїми творами він руйнує „оптимізм буржуазного світу“ (Енгельс) і, поринаючи все глибше в життя капіталістичного ладу, все більше наближається до пролетаріату.

ЛІТЕРАТУРА МИСТЕЦТВО НА У НА

В ОРГКОМІТЕТІ СПІЛКИ РАД- ПИСЬМЕННИКІВ СРСР

Порядком готування до Всесоюзного з'їзду письменників оргкомітетом СРП СРСР з ініціативи А. М. Горького організовано кілька спеціальних груп з письменників і критиків для вивчення літератур народів СРСР.

Туркменська група, на чолі якої стоїть Вс. Іванов, організувала в Москві і Ленінграді секції перекладачів на російську мову творів туркменських письменників.

Доповідь про туркменську літературу і мистецтво Вс. Іванов зачитає на сесії Академії Наук.

ВСЕСОЮЗНИЙ КОНКУРС НА КРА- ЩУ П'ЕСУ

Закінчився Всесоюзний конкурс на кращу п'есу. Близько 500 п'ес надіслано на конкурс з різних районів

СРСР, як від письменників професіоналів, так і непрофесіоналів. До журі конкурсу подано понад 50 п'ес на мовах народів СРСР (українською, грузинською, вірменською, татарською, узбецькою, тюркменською, білоруською, єврейською, таджицькою, башкирською, грецькою, удмуртською і інш. мовами).

ВЕЧІР БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ В КИЄВІ

В Києві в Будинку Літератури відбувся вечір білоруської молодяківської поезії.

На вечорі зачитано твори Алесандровіча, Бровки, Глебкі, Шушкевіча, Зарецького, Хведаровіча і інших, на українській, єврейській і польській мовах.

За останній час комсомольська преса Києва вмістила ряд перекладів з білоруської молодяківської літератури. Видано кілька літературних сторінок, цілком присвячених білоруській літературі.

ТЕАТР, МУЗИКА І Н О

✱ Всеукраїнська Олімпіада самодіяльного мистецтва. У різномісних формах розвивається мистецька творчість народних мас, — молодих і дорослих робітників, колгоспників, червоноармійців, студентів. Об'єднані в гуртки при клубах, палацах культури, будинках колективіста, заводах і шахтах, МТС, вони беруть активну участь на всіх дільницях соціалі-

стичного будівництва, несучи культуру в маси.

Щоб ще більше активізувати мистецький самодіяльний рух і продемонструвати перед партією та урядом уже здобуті досягнення, Наркомос ухвалив провести в Харкові у квітні 1934 р. всеукраїнську олімпіаду самодіяльного мистецтва міста й села. Крім органів освіти, в про-

веденні олімпіади, візьмуть участь ЦК ЛКСМУ, ВУРПС і політсектор Наркомзему. Напередодні всеукраїнської на Україні відбудуться районні та обласні олімпіади.

✱ В столичному Театрі Революції Харківський столичний театр Революції під художнім керівництвом заслуженого артиста республіки Марка Терещенка, відкрив свій третій з ряду сезон. Цей сезон театр відкрив у новому приміщенні в колишньому клубі друкарів (Чернишевська 13). Приміщення прекрасно устатковано в ньому переведено ґрунтовний ремонт. Колектив має всебічно сприятливі умови для своєї творчої роботи.

Сезон театр відкрив п'єсою Івана Микитенка „Дівчата нашої країни“, яку виставлялося 100 разів минулого сезону.

За цим театр має показати нову прем'єру „На заході бій“ Всеволода Вишневського. Ця широко відома п'єса Б. Вишневського побудована на матеріалах боротьби німецького пролетаріату проти фашизму і має значний політичний інтерес. Але театрові довелося попрацювати над тим, щоб надати їй більшої художньої виразності. В цій роботі взяв участь і сам автор.

„На заході бій“ іде в постанові художнього керівника театру М. Терещенка. Художнє оформлення Б. Ердмана, музика Д. Клебзнова.

У головних ролях виступають кращі актори театру революції.

✱ Всесоюзна конференція концертних виконавців. В останніх днях листопада в Москві відбулася I Всесоюзна виробнича конференція концертних виконавців, присвячена питанням організації концертної діяльності і стилю радянського виконання.

Конференція тривала три дні; заслухано доповіді представників концертних організацій Москви, Ленінграда, України і Грузії. Крім того, відбулося кілька зустрічей композиторів і виконавців: виступали композитори С. Прокоф'єв, Александров, Мільотін.

✱ Єврейський театр в сезоні 1933—1934 року. За постановою Наркомосу Харківський єврейський театр реорганізовано на Всеукраїнський. Це підвищує вимоги до театру, ускладнює його завдання, гостро вимагає підняти якість вистав. Завдан-

ня театру — стати справжнім проводником національної політики партії, центром культурно-виховної роботи серед трудящих єврейських мас.

Перше завдання, яке театр поставив перед собою — створити навколо театру робітничу і авторську громадськість. Організовано культполітграду, до якої ввійшли робітники харківських заводів та єврейські письменники.

У портфелі театру ряд нових п'єс. Театр має показати єврейському робітникові не тільки кращі п'єси єврейських драматургів, але найкращі твори братерських літератур СРСР та зразки світової класики.

Сезон театр відкрив наприкінці листопада п'єсою „Так було“ („Рекрути“) Резніка. Ця п'єса яскраво показує єврейське гетто чорної доби Миколи I. Ставить п'єсу режисер Театру МГСПС Рубін; оформляє заслужений діяч мистецтва Штеренберг.

Наступні постанови театру „Мишанин в дворянстві“ Мольєра, у ставленні режисера Скляренка, художньому оформленні Гумєннюка і музичному Юлія Мейтуса.

За цим театр покаже п'єсу єврейського драматурга Бергельсона, що змальовує громадянську війну „Мілдас гадін“ („Міра строгості“). П'єсу ставить Нохім Лейтер.

З старих постанов театр поновлює „На заході бій“, „Кадри“, „Юліс“, „Цвей кунілемех“ та „Гірш Лекерт“.

✱ Новий театр в Запоріжжі. Наприкінці Жовтня в Запоріжжі відкрито новий театр, в якому грати ме постійна трупа імені Завьковецької під керівництвом заслуженого артиста Б. Романицького. В репертуарі театру „Бастилія божої матері“ Івана Микитенка, „Брехня“ — Афіногена, „Кінець леді Грей“ — Сави Голованівського.

✱ Концертний сезон у Києві. У першій декаді Жовтня Укрфіль розпочав цикл симфонічних концертів за тематичним планом.

Окремий цикл симфонічних концертів присвячується творчості Чайковського з нагоди 40-ліття з дня його смерті. Диригувати цими концертами запрошено відомого німецького диригента Гайнца Унгера.

Для участі в симфонічних концертах запрошено диригентів: Шерхен (Ні-

меччина), Фітельберг (Польща, Адлер (Німеччина), Гаук, Голованов, Штейнберг, Пазовський, Моргуля, Мелік-Пашаєв, Брагіньський, Розенштейн.

Із закордону запрошено для наміченого циклу сольних виступів pianiсти: Олександр Боровський, Сергій Прокоф'єв, Артур Рубінштейн, скрипалі — Яша Хейфіц, Сігетті та віолончеліст Майнард.

Протягом сезону виступатимуть і видатні артистичні та музичні сили Радянського Союзу та молоді високо-обдаровані виконавці, відзначені все-союзним конкурсом.

З pianiстів виступлять: Аптекарев, Брюшков, Гінзбург, Оборін, Плєск, Сагалов, Разутовська, Луфер, Едельман, Гозенпуд, Пірім, Перельман, Хальфін.

Із скрипалів Барінова, Притікіна, Ойстрах, Гідельс, Фіхтенгольц, Ердєнко, Фурер, Полякін, з віолончелістів — Цомик, Крушельницький, Мізуч.

Із співаків: Барсова, Ірма Яунзем, Голянд, Рейзен, Козловський, Цесевич, Головін, Ал. Прогов, В. Духовська, Нежданова, Мігай, Доліво-Саботницький, Л. Вирлан, Преображенська, Круглякова, Леонтьєва, Гайдай, Бишевська.

Із читців — Качалов, Камінка, Максимов.

У сезоні відбудуться ще виступи квартетів ім. Вільйома, ім. Чайковського, ім. Леонтовіча та ім. Глазунова, капели „Думка“, „Євоканс“, заводу „Більшовик“, струнного оркестру Миколаївського заводу ім. Марті, залізничного ПЗЗ.

✱ Дитяча музична школа. ПриМузично-театральному інституті в Одесі відкрито дитячу музичну школу імені заслуженого професора Столярєвського. Талановитіших дітей забезпечено стипендіями.

✱ Одеські театри в новому сезоні. Новий театральний сезон в Одесі характеризується великими змінами у керівному складі театрів та зміцнення театральних колективів кваліфікованими силами.

— Першим розпочав сезон Театр опери та балету. Репертуар оперового театру цього року складається з низки нових, які не йшли останніх років на одеській сцені, опер („Травіата“, „Царська наречена“, „Дон

Паскале“). До Жовтневих роковин театр поставив нову оперу композитора Данькевича „Трагедійна ніч“, за одноіменною поемою Безименського. Заново театр гадає поставити балети „Полум'я Парижу“ (Асаф'єва), „Раймонда“. Головний дирижер — Столерман. Акторський склад театру в основному збережений. Запрошено нових акторів.

— Театр Березіль відкрив сезон п'єсою А. Корнійчука „Загибель ескадри“. Наступна прем'єра „Бастилія божої матері“. І Микитенка.

— Останній рік роботи Російського драматичного театру показав, що його конче треба реорганізувати і зміняти в ньому художнє керівництво, низька кваліфікація якого призвела до різкого зниження якості продукції театру, та низьки художньо-політичних помилок. Новий художній керівник режисер Трепльов, розпочав сезон театру своєю постановою п'єси Славина „Інтервенція“. Для постанови широко використано місцевий матеріал, документи музею Іспарту про інтервенцію в Одесі.

— Велику роботу в області провадить організований три роки тому Державний санітарний театр. Використовуючи спеціфiчний, сан-освітній репертуар театр на зиму виїжджає до міст області: Миколаєва, Херсона, а влітку обслуговуватиме курортні місцевості Одеси.

— До числа наявних одеських театрів у поточному сезоні прилучилась, створена за вказівкою НКО УСРР, німецька студія для обслуговування німецьких колгоспів області. Працюючи при місцевому Інтерклубі, студія притягла увагу широкої громадськості своїми першими виступами на радювузі та сільських клубах. Цікавим моментом роботи молодой, що працює всього два-три місяці студії, є уміння використати місцевий матеріал (про перебіг збиральної кампанії тощо). Комплектується студія з колгоспників німців, що одержують спеціальну стипендію. До Жовтневих роковин студія приготувала і показала невеликі бригадні виступи та інсценівку „Темне гніздо“.

— Еврейський театр вступив в сезон з великим запізненням в середині листопада. Реорганізований із студії Гезкульту, театр влив до свого складу чималу частину авторів Вінницького єврейського театру.

— Театр робітничої молоді (Тром) поточного сезону має такий репертуар: „Вагон і Маріон“-Штока, „Путь“-Колосова, „Розбитий глечик“-Гайнріха Кляйста.

Проведена обласна творча конференція (порядком підготовки до з'їзду письменників), виявила високу активність працівників мистецтва.

Велику роботу провели театри, що до організації робітничого глядача, розробляючи нові форми масової роботи на підприємстві.

★ Нові фільми Українфільму На екранах України почали демонструвати нові художні звукомовні фільми—„Молодість“. Сценарій Розенштейна. Режисер-Нуков. Композитор Таранов. Оператор Паякратєв. У головних ролях: Таут-Корсо, Коваль-Самборський, За-

горський. Шершенєва, Масоха, Вайшвіло.

— „Степові пісні“. Сценарій Леонідова і Урінова. Режисер Урінов. Композитор Ревуцький. У головних ролях: О. В. Гзовська, Драга, Волод. Гайдаров.

— „Суворі дії“ (Кахівський Плацдарм). Сценарій Лазуріна. Режисер Стрижак. Композитор Овадіс. Художник Дем'яненко. У головних ролях: Авшаров, Бабенко, Шкурат, Надемський, Красенко, Крицький, Вечора.

— „Марія“. Сценарій Лазуріна і Тасіна. Режисер Тасін. Художник проф. Мюллер. У головних ролях: Бровеслав Бучма, Красенко, Петров, Корєва, Кіри.

Художній дитячий фільм „Сенька з Мімози“. Сценарій-Сказбуша й Маслюкова. Режисер Маслюков. Художник професор Мюллер. У головних ролях: Надемський, Маїшевська, Красенко, Безгин, Бондаренко, К. Василевський, В. Берило, В. Фрідріх, Т. Ободовський.

н а у н а

„РАСИ І РАСОВІ ПРОБЛЕМИ“

На початку грудня 1933 року у Москві при державному антропологічному музеї відкрилася перша в світі науково-популярна виставка „Раси та расові проблеми“.

На величезному конкретному матеріалі вона дає повну картину расових варіацій та викриває буржуазну антропологічну науку, яка ділить людство на „вищі“ й „нижчі“ раси. Вона доводить, що історія людства—це історія боротьби класів, а не рас і що тільки різні економічні та соціальні умови підкорюють одну расу іншій.

На громадському перегляді виставки радянські вчені й представники громадськості відзначили її величезне науково-політичне значення.

СТОЯНКА ПЕРВІСНОЇ ЛЮДИНИ БІЛЯ ПУШКАРІВ

Після тривалої роботи до Києва повернулася мезенська палеолітична експедиція Всеукраїнської Академії Наук, що мала за завдання до-

слідити палеоліт північної України.

Учасники експедиції детально вивчили стоянку первісної людини біля Пушкарів Сіверського району, що має світове наукове значення.

До Києва привезено мало не 100 тис кремневих та кістяних виробів старовинно-кам'яного віку багато кісток вимерлих тварин. Серед них—мамонта та велетенського носорога.

СТАРОВИННІ ЗНАХІДКИ НА ОДЕШИНІ

Підчас розкопів, що їх проводив одеський музей історії старовини в селі Усатові, виявлено селище, яке існувало 3.500 років тому. Знайдено рештки житлових споруд і різних посуд, кістки тощо.

На південь від сонця розкопано дев'ять курганів, де знайдено кремневе знаряддя, рибальські прилади та інші речі.

Розкопани встановлюють давній культурний зв'язок Чорноморського узбережжя з Малою Азією та країнами Середземного моря.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ

За десять років свого існування Всеукраїнський центральний музей Революції зібрав, науково опрацював і впорядкував понад 50 тисяч експонатів з історії більшовизму, пролетарської революції й соціалістичного будівництва.

Цього року музей організував ряд надзвичайно цікавих виставок з історії більшовизму для заводських партшкіл і навчальних комбінатів; виставку до ХV-тириччя Червоної армії, до ювілею II з'їзду РСДРП, до ювілею I з'їзду КП(б)У тощо. Тепер музей готує виставку до Х-тириччя смерті Леніна й розгорнув наукову роботу до стаціонарної виставки з історії КП(б)У. Новою формою, вперше в СРСР висунутою Всеукраїнським музеєм революції, є організації виставки з питань історії заводів.

Всеукраїнський музей революції доводить свою продукцію безпосередньо до мас, на заводи, в клуби, кіша, палаци й сади культури, в села, військові частини тощо.

Розвиток продукції всеукраїнського музею революції характеризують такі цифри: 1930 року музей видав 150 шитів, 1931 року—250, 1932 року—350. На 1 жовтня 1933 року видано 520 шитів, а до кінця року буде видано близько 700. Цього року виставку музею відвідали понад 500 тис. осіб.

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗКОПИ В КИЄВІ

Всеукраїнський історичний музей ім. Шевченка вже другий рік провадить археологічні розкопи в Києві на горі Киселівці. Керує розкопами С. С. Магура.

1932 року виявлено важливий науковий матеріал з ранніх часів феодалізму (XI-XIII ст. ст.) та часів розкладу родо-племінного устрою в слов'ян. З розкопів 1932 р. особливу увагу має матеріал знайдений у глибоких прошарках, речові комплекси яких датують V-VI ст. нашої ери і які висвітлюють господарчий лад того часу (досі мало вивчений).

Цього року виявлено дві майстерні, а саме: майстерню, де вироблялися речі з міді, та майстерню виробів із кістки. Знайдено готові речі вироблені в цих майстернях, матеріал для ливарства (залівки міді, оливи, цинку) знайдено дуже багато покиді від виробництва, обрізки міді, шлак обрізки кістки тощо. Знайдено де який інструмент та різні побутові речі. Виявлено також житло (землянку) з піччю. В цій землянці жили й працювали ремісники.

Наслідки розкопів цього року дають дуже цінний матеріал для висвітлення питань ремісництва в Києві за ранніх часів феодалізму (XI-XIII ст.), яке поставлено в план роботи історичного музею.

р і з н е

РОЗВИТОК ОБРАЗОТВОРЧИХ МИСТЕЦТВ НА УКРАЇНІ

Раднарком України схвалив ряд заходів, що мають сприяти розвитку образотворчих мистецтв. Визнано за потрібне збудувати та устаткувати наступного року в найбільших промислових і культурних центрах України ряд скульптурних майстерень. Ухвалено також організувати спеціальний фонд для систематичної допомоги талановитим скульпторам і художникам.

ДЕСЯТЬ РОКІВ „КРАСНОЇ ЗВЕЗДИ“

1 січня 1934 року минає 10 років від дня виходу першого номера центрального органу Реввійськради

СРСР—газети „Красная Звезда“.

Протягом цього десятиріччя „Красная Звезда“ непримиренно боролася за генеральну лінію партії, виховуючи бійців і командирів у дусі віданості ленінської партії та її ЦК на чолі з вождем світового пролетаріату т. Сталіним. У період реорганізації Червоної Армії, що її провадили т.т. Фрунзе й Ворошилов, газета за їхнім безпосереднім провідом боролася за реалізацію ухвал партії та уряду, за те, щоб наша армія стала на рівень високих вимог сучасного бою.

„Красная Звезда“—справжня більшовицька армійська газета. Її читають і люблять широкі верстви пролетарської громадськості.

ПОЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА ПРО СРСР

Надавно вийшов спеціальний номер польської літературної газети „Wiadomosci Literacki”. (Відомості літературні), присвячений культурі радянського союзу.

Нумер вийшов у прекрасному мистецькому оформленні і значно збільшеним розміром (на 26 стор.). В ньому вміщено 103 фот., що ілюструють досягнення радянського театру і кіна.

Вміщено портрети видатних діячів радянської культури і радянських письменників. Передовою подано статтю Карла Радека — „Культура соціалізму, що народжується”.

В цьому ж номері видруковано уривки з творів 39-ти радянських письменників і поетів.

В передмові від редакції „Wiadomosci Literacki” підкреслюється, що вперше на їхніх сторінках надано слова радянським письменникам і діячам культури.

Літературна газета „Відомості літературні”, як і раніше, містить відповіді польських письменників на анкету про ставлення до Радянського союзу. Більшість відповідей констатує злам у поглядах буржуазних польських письменників на господарче і культурне життя Радянського Союзу. Майже всі учасники анкети висловлюються за політичне і культурне зближення між Польщею і СРСР.

по республіках срср АБХАЗІЯ

✱ П'єса з абхазького життя. Драматург музичного сектора СРПАбхазії К. Беруд написав п'єсу з абхазького життя „Закон гір”.

В п'єсі подано двадцять років XIX-го століття, коли царська Росія оста-

точно заволоділа Абхазією, а трудяще селянство знесилювалось від жорстокої розправи князів і дворян, і почалося масове переселення „махаджирів” (біженців) до Туреччини.

АЗЕРБАЙДЖАН

✱ Накладом азербайджанським вийшла тюркською мовою збірка віршів і поем М. Лермонтова в перекладах М. Рогіма. Готують до друку „Демон” Лермонтова в перекладах М. Мушфіка і Рза.

✱ Збірка п'єс Джафара Джабарлі. Виготовлено і здано до друку збірку п'єс відомого тюркського

драматурга Джафара Джабарлі.

✱ Гоголь в перекладі на тюркську. Закінчено переклад на тюркську мову „Ревізора” Гоголя.

✱ Новий роман Сеїд Ордубади. Здано до друку великий роман тюркського письменника Сеїд Ордубади — „Тавриз туманий”. Роман присвячено персидській революції.

БІЛОРУСЬ

✱ Всебілоруський конкурс на кращий драматичний твір. Рада Народних комісарів Білорусі оголосила конкурс письменників і драматургів БСРР на написання кращих театральних п'єс як для професійних театрів, так і для театрів самодіяльних гуртків.

Теми на вибір письменників з соціалістичного будівництва СРСР і БСРР і з революційного руху закордоном.

Для преміювання кращих драматичних творів, що будуть подані на конкурс, встановлено 8 премій, з них 5 — премій для творів професійних театрів і три — для самодіяльних. Премії встановлено такі:

Одна премія . . . 10000 крб.

Дві по 5000

Дві по 3000

Термін подання п'єс — грудень 1933 року

Для розгляду поданих на конкурс п'єс і присудження премій призначено журі в складі т. т. Лявкова (Голова), Чернушевича і Душня (заст. голови), членами журі т. т. Клімковіча (голова Оргкомітету СРП Білорусі), Ліцвінов (мистецький керівник БДТ-1), Рафальський (мистецький керівник БДТ-2), Мішкевич (мистецький керівник БДТ-2), Покровський (директор БДТ-1), Андрій Александрович Янка Купала.

✱ План інституту ЛІМ. Інститут Літератури і Мистецтва склав свій план науково-дослідчої роботи

на 1934 рік, що незабаром має обговорити і затвердити президія Академії наук.

План цей своїм стрижнем висунув викриття і критику класово-ворожих концепцій в галузі літератури і мистецтва і опрацювання проблем соціалістичного реалізму в галузі літератури і мистецтва на конкретних творах.

По лінії літературної секції Інституту накреслено такі роботи: критика нацдемівської методології і установок у літературній критиці і фольклорі, праця проф. Потуховіча; критичний огляд сучасної білоруської радянської прози, праця тов. Кучара; опрацювання проблем роману в білоруській радянській літературі (на творах сучасних білоруських радянських письменників), праця акад. Замочіна.

Тов. Кобер узяв на себе опрацювання проблем соціалістичного реалізму в білоруській радянській літературі на матеріалах прози.

проф. Потуховіч зробе огляд останніх мистецьких творів Міхаса Линькова, зокрема його повісті „На червоных лядях“.

Товаришам Аляхновічу і Куницькому доручено збирання документів про літературний рух у Білорусі після постанови ЦК ВКП(б), про перебудову літературно-мистецьких організацій.

В галузі літературної спадщини академік Замочін має опрацювати нові рукописи Дуніна - Марцинкевіча.

По лінії поезії накреслено видати вибрані твори Янки Купали.

По лінії літературної секції треба ще додати дисертації, що будуть написані протягом 1934 року аспірантами Інституту.

Тов. Ляпіч пише дисертацію про творчість Міхаса Зарецького. Тов. Галубок — про основні етапи білоруської драматургії, т. Фігловська, — про творчість Марієти Шагінін і Дворкіна — про Фрейліґрата, як політичного лірика 40-х років минулого століття.

В галузі драматургії будуть зачитані доповіді т. Вольського про російську радянську драматургію і акад. Замочіна про Фомінізіна.

По мистецькій секції тов. Усу доручено написати працю про класово-ворожу концепцію в галузі об-

разотворчого мистецтва і статтю про білоруське радянське малярство. Тов. Моделю доручено написати монографію про 1-ший Білоруський державний театр.

Цей план ЛІМ'у до обговорення і затвердження на президії Академії наук буде обговорено на сторінках преси, в оргкомітеті спілки радянських письменників Білорусі, в Спілці радянських художників тощо.

✱ Фабрика планів у Білорусі. Наркомлегпром СРСР ухвалив збудувати в Білорусі велику фабрику планів. Фабрику мають збудувати в Борисові. Фабрика випускатиме десять тисяч дерев'яних комплектів коробок планів. Будівництво фабрики мають почати 1934 року.

Білоруська Фабрика планів буде найбільша в Союзі.

✱ II-ий том історії білоруської літератури. Інститут Літератури і Мистецтва Біл. Академії наук перевів значну роботу з укладання другого тому „Історії Білоруської Літератури“. Другий том за обсягом буде удвічі більший ніж перший (40 друк. аркушів). Цей том має охопити всю літературу після Жовтневої революції.

В томі буде вищено такі статті: творчість Янки Купали, Якуба Коласа, Цішки Гартного, З. Бядулі (пожовтневий період), творчість М. Чарота, А. Александровіча, П. Галавача Р. Мурашкі, П. Труса, Крапиви, К. Чорного, М. Линькова, Я. Лімановського, П. Бровкі, П. Глебкі, М. Зарецького, В. Козяля, С. Баранових, про творчість робітників-ударників, з драматургії — про творчість Р. Кобца, І. Гурського, Курдзіна, В. Сташевського і інших.

Крім цього у другому томі будуть уміщені окремі статті про сучасний радянський фольклор, про молодняківську літературу, про білоруську критику, про білоруську радянську драматургію, про західнобілоруську літературу, про розвиток польської радянської літератури, єврейської радянської літератури і про нацдемівську буржуазну літературу.

Том цілком виготовлено і незабаром піде у друк.

✱ В театрі опери і балету Білоруський державний театр опери і балету після місячного (вересень),

відпочинку 1 листопада поновив свій сезон 1933-34 року. Свою роботу театр розпочав постановою опери „Кармен“. За ним піде—опера „Опришки“, „Євгеній Онегін“ і балет „Червоний мак“.

Цього сезону поновлюються „Золотий когутик“ муз. Римського-Корсакова.

Цими днями театр дав нову прем'єру „Севільський цирюльник“.

1934 року театр поставив „Князь Ігор“ муз. Бородіна і „Винова краля“ муз. Чайковського.

Заплановано також поставити білоруський балет побудований на фольклорному матеріалі в постановці Кремаревського.

Театр поповнено новими вокальними силами.

При театрі відкрито студію для виховання кадрів.

✱ У композиторів. Недавно відбувся конкурс на написання шкільної пісні. Визнані за кращі: твір Сакаловського „Песня перемоги“ („Песня перемоги“—Музика на слова Якимовича) і твір Полонського „Каб СССР (музика на слова Бровки)“.

Композитор М. Алданов написав вокально-симфонічну поему на слова Янки Купали „Над рекою Аресай“ для солістів, хору і симфонічної оркестри.

✱ Історія Є.в. Д. Т. Білорусі. Інститут ЛІМ здав до друку працю наукового співробітника інституту М. Моделя—„Творчая дзейнасць Яўрэйскага Дзяржаўнага Тэатра БССР“. Книга охоплює всі основні моменти розвитку (ЯДэДТБ). Книга на 6—7 друкованих аркушів.

✱ Будинок художника. До XVI-х роковин Жовтневої Революції в Менську відкрито Будинок художника. При будинку є зал для ви-

ставок, творчий кабінет і кімнати відпочинку.

У виставочному залі на Жовтневі свята відкрили виставку кращих творів білоруських митців за роки після Жовтневої революції.

✱ Нові видання білоруської академії наук. Недавно накладом Бел АН вийшли у світ такі праці Ін-ту ЛІМ: — „Сорак год літературнай і грамадскай дзейнасці Максіма Горькага“, (Сорок років літературної і грамадської діяльності Максима Горького);

Акад. І. Замоцін „Сорак год служення пролетарыату (да саракогодзя літературнай дзейнасці М. Горькага)“.

Акад. С. Вольфсон „М. Горькі і соцыялістычная культура“.

Вийшли також „Запіскі Інститута ЛІМ“ (кніга першая) з таким змістом:

1) „Театр і драматургія для дітей“—В. Вольський;

2) „Творчий шлях А. С. Серафімовича“—акад. І. Замоцін;

3) „Про соціалістичний реалізм“—А. Ус;

4) „Поет пролетарської революції“ (про творчість Д. Бедного)—акад. І. Замоцін і хроніка про науководослідну і масову роботу Інституту ЛІМ за перше півріччя 1933 року.

Наприкінці цього року (листопад-грудень) має вийти з друку збірка творів поета П. Труса (в одному томі—25 друк. арк.) з вступною статтею про творчий шлях П. Труса проф. М. Плотуховича.

✱ Партійно-історичний музей. В Менському в будинку, де відбувся перший з'їзд РСДРП, до XVI-х роковин Жовтневої революції відкрито партійно-історичний музей.

ВІРМЕНІЯ

✱ Художня виставка. В Єривані відкрито художню виставку, що відзеркалює соціалістичне будівництво у Вірменії за тринадцять років

Виставку організувала й відкрила спілка радянських художників. Вірменії. На виставці представлено малярство, скульптура й архітектура.

ГРУЗІЯ

✱ Літературні новини. Здавно до друку і незабаром вийдуть у світ нові книги прози грузинських письменників: П. Чхіквадзе—„Кроки“. К. Лортк'япішвілі—„Геть, кукурузяну республіку“. К. Ладіяшвілі—„Збірка оповідань“. Г. Баазов—„Пехтайн“. К. Гамсахурдія—„Роман життя Гете“. М. Джавахішвілі—„Нові оповідання“.

✱ Музей письменників Грузії. В Тифлісі урочисто відкрито музей письменників Грузії. Музей має багату збірку рукописів, документів і портретів, що ілюструють творчість кращих грузинських письменників.

✱ Книга про грузинську драматургію. Тов. Дудучава (зав. сектором мистецтва народного комісаріату освіти Грузії) здав до друку книгу „Грузинська драматургія“ (15 друк. арк.)

✱ Васо Кушиташвілі повернувся до Грузії. Після довгого перебування закордоном (Америка) повернувся до Тифлісу режисер Васо Кушиташвілі.

Перша його постава в Грузії 1918 р.—трагедія Софокла „Антигона“.

Закордоном В. Кушиташвілі працював перший час в Парижі (театр Антуана, „Одеон“, театр Дюпена „Ательє“), а потім в Нью-Йорку. Крім французьких комедій ним поставлені в театрах Парижу і Нью-Йорку „На дні“ М. Горького і „Вишневий сад“ Ан. Чехова. В Америці Кушиташвілі більш відомий, як по-

ставник опер Офеєбаха.

В. Кушиташвілі в Тифлісі працюватиме в Державній опері і в театрі ім. К. Марджанішвілі. В останньому він гадає поставити п'єсу драматурга, сучасника Шекспіра, Бен Джонсона, перероблену Стефаном Цвайгом.

✱ Центральний музей мистецтва. Стародавній історичний Метехський замок в Тифлісі постановою ЦВК Грузії передано Народньому комісаріату Освіти для організації в ньому центрального музею мистецтва і наукового Інституту образотворчих мистецтв.

Новому музеєві передано колекції національної галерії Грузії, а також пам'ятники архітектури, малярства, емалі, кераміки і фрески, що зберігаються по інших музеях. До цього ж музею передано надзвичайно рідку великої цінності колекцію перського станкового малярства.

РСФРР

„Поворот“ вийшла накладом Московського товариства письменників. Книга охоплює початок масової колективізації і боротьбу з перегибами.

— Вибрані твори М. Терещенка (переклад з українського). про громадянську війну і соціалістичне будівництво на Україні видало вид-во „Советская литература“.

✱ Книга про ленінградський комсомол. Інститут історії ленінградського відділу комуністичної академії до ХV-их роковин комсомолу випустив під редакцією Н. К. Крупської книгу М. Жива і В. Кулікова „Рождение комсомола“. Книгу присвячено народженню ленінградської організації комсомолу і боротьбі робітничої молоді Ленінграду за диктатуру пролетаріату (1917 рік).

Рукопис книги обговорювався на зборах старих комсомольців — учасників Жовтневої революції.

✱ Курс лекцій з історії античної літератури, які читав В. Я. Брюсов в першому Московському літературно-художньому Ін-ті ім. Брюсова 1920 — 1924 р. р., відновлено науковим співробітником Академії наук В. І. Шевченком за оригінальними чернетками поета і записками його слухачів. Лекції В. Я. Брюсова багаті на фактичний матеріал і відзначаються блискучим літературним викладом. Рукопис має близько 15 друкованих аркушів.

✱ Новонайдені твори Пушкіна. Всесоюзний літературний музей придбав в Београді (Югославія) зошит віршів А. С. Пушкіна, датованих 1825 — 1826 р. Вірші переписано невідомою рукою, але виправлення зроблені власноручно поетом. В зошиті 48 сторінок. Зошит належав сучасникові Пушкіна Ю. Всеволожському, а часом потрапив до одного сербського чиновника.

Частина новонайдених віршів Пушкіна ще ніколи не була опублікована. Вони вперше будуть видруковані в пушкінському номері журналу „Литературное наследство“. Зошит буде передано на переховання до Московського літературного музею.

✱ Перше видання факсиміле пушкінських рукописів. Пушкінська академія наук здала видавництву „Академія“ факсиміле пушкінських рукописів для видання. Почате з ініціативи акад. А. В. Луначарського і здійснює під його редакцією, видання це має охопити в фототипному відтворенні всю рукописну спадщину Пушкіна.

✱ Літературні новини. — „Время, пространство, движение“ — двотомний роман Л. Нікуліна вийшов накладом видавництва „Советская литература“.

— Третя книга роману П. Замойського „Ланти“ за назвою

✱ Китайсько-російський словник. Інститут сходознавства Академії наук СРСР уклав великого китайсько-російського словника. Словник, обсягом 100 друк. аркушів розпочнуть друком 1934 року.

Роботи з укладання словника тривали кілька років зряд і провадились за участю акад. В. М. Алексєєва, наукових співробітників Шупького, Васильєва, Драгунова і других.

✱ Абхазький літературний гурток в Москві. В Московському інституті ім. Бубнова з ініціативи студентів — абхазців організовано абхазький літературний гурток.

✱ Тематичний план ГІХЛ'у на 1934 р. ГІХЛ'у закінчив опрацьовувати першого варіанту тематичного плану на 1934 рік.

Передбачають, що 1934 року паперові ліміти ГІХЛ'у буде збільшено приблизно на 10—15% порівняно з цим роком. Поширення паперової бази видавництва використовують для збільшення тиражів окремих книг.

В першу чергу буде поширено видання класиків, питома вага яких має становити 60% загальної продукції ГІХЛ'у. В другу чергу буде поширено видання секторів літературознавства і критики, перекладної чужоземної і літератури народів СРСР.

З питань літературознавства і критики — в центрі уваги класики-критики. Мають продовжити початі цього року видання Добролюбова, Белінського, Писарева тощо.

✱ Нові постанови в ДАВТ. Поточного сезону в Державному Академічному Великому театрі (Москва) підуть в нових поставах опери: „Князь Ігор” — Бородіна, (режисер Баратов, художник Федоровський, диригент Голованов), „Гугеноти” Мейєрбера (поставник Смолич, художник Рабінювич, диригент Мелік-Пашаєв) і одня балетний спектакль. У філіалі опери: „Трубадур” Верді, (поставник Шарашидзе, художник Бобишев, диригент Небольсин), „Леді Макбет” Шостаковича (поставник Смолич, художник Соколов, диригент Мелік-Пашаєв) і „Мазеп” Чайковського (поставник Баратов, диригент Штейнберг). Близькі постанови — „Князь Ігор” і „Трубадур”.

✱ В спілці радянських композиторів. — Спілка радян-

ських композиторів опрацювала програму вечорів творчого огляду. Концерти відбудуться поточного сезону, організувати їх має спілка разом з Радянською філармонією, Великим театром, Радіокомітетом та ін. організаціями. До програми заведено понад 20 симфонічних творів, що вперше будуть продемонстровані. В числі цих творів сюїта Шебаліна, XIII і XIV симфонія Мясковського, фортеп'яний концерт Погольського, V симфонія Кніппера, Жовтєва симфонія Мосолова, уривок з опери Шапорина, фортеп'яний концерт Шостаковича, симфонія Г. Попова, „Іжорський завод” Щербачева, цикл пісень Заходу Животова тощо.

— На конкурс на кращу оперу, якого оголосила „Комсомольська Правда” і Великий театр, вже подано 20 опер, в тому числі опери „Іван Болотніков” Нечаєва, (лібрето Заяцького), „Соть” Старокадомського (лібрето Леоньова і Ловенстерна), „Фома Компанелла” Крюкова (лібрето Арєнського), „Декабристи” Шапорина (лібрето Ал. Толстого), „Леді Макбет Мценського повіту” Шостаковича, „Христофор Колумб” Василєнка, „Герой” Полов'нікіна тощо.

— За договорами з Народними комісаріатами освіти республік Союзу спілка композиторів розгорнула широку роботу в області створення музичних творів з національної тематики. Вокальні, інструментальні і камерні ансамблі для Чувашської АССР готує проф. Нечаєв, проф. Гвєсін, Шварц і композитор Бєлий.

✱ Чайковський і Равель. В програмі чергового симфонічного концерту Великого театру Союзу РСР (Москва) призначено на 29 і 30 грудня під керуванням Н. Голованова, крім творів Чайковського будуть також виконані твори Равеля, серед них вперше інтродукція і алєрго з концерту для арфи з оркестром у виконанні Ерделі.

✱ Балет „Бахчисарайський фонтан”. Поточного сезону в Ленінградському державному академічному театрі опери й балету піде новий балет Б. В. Афанасьєва, лібрето Н. Д. Волкова „Бахчисарайський фонтан” за поемою Пушкіна.

Поставою керує засл. арт. С. Е. Радлов. Художник В. М. Ходасєвич.

Диригент — Е. А. Мравінський.

✱ „Петрушка“ балет Ігоря Стравінського, поновлює Театр опери і балету в Ленінграді. Балет поновлює заслужений артист С. В. Леонтьєв. Постанову пристосовано до 30-літнього ювілею артистичної діяльності Леонтьєва.

✱ „Євгеній Онегін“ Пушкіна перероблено і пристосовано для сцени драматургом Павлюченком. Цього сезону ставить його театр „Красной Пресни“ (Москва). В постанові беруть участь проф. Благой і ряд других пушкінознавців, режисер Н. Охлопков, художник — Штефер.

✱ Філіал Великого Театру почав сезон „Псковитякою“ Римського-Корсакова. До репертуарного плану заведено „Трубадур“ Верді в постанові Шарашідзе (диригент Мелик-Пешаєв, художник П. Соколов).

Останньою постановою піде „Мазепа“ — Чайковського.

✱ Перший театр на Новій

УЗБЕКІСТАН

✱ Виставка мистецтва. 1-го грудня в Ташкенті відкрито виставку, образотворчого мистецтва. На виставці понад 150 полотен. Ця виставка є підготовкою до великої звітної виставки, присвяченої 10-літтю Узбекистану (1934 р.).

ЗАКОРДОНОМ

АМЕРИКА

✱ Американське т-водружів Рад. Союзу за нав'язання щільніших взаємин між Америкою і Радянським Союзом. Американське Т-во дружів Рад. Союзу широко розгорнуло кампанію за поширення своєї організації і за нав'язання тісніших культурних зв'язків між народами Америки і Радянського Союзу.

В цій справі скликається спеціальна конференція Дружів Рад. Союзу, на яку сподіваються силу делегатів з усіх частин Сполучених Штатів. Конференція відбудеться 26—28 січня наступного року.

✱ З музичного поля Сполучених Штатів. Симфонічні оркестри Сполучених Штатів вважають чи не за найкращі оркестри на сьогодні в світі.

На чолі оркестрів Сполучених Шта-

т е м л і. На Новій Землі організовано перший ненецький самодіяльний художній колектив за сприяням відомого художника ненця — тов. Вілка — голови ради ненців Нової Землі. З ставлених 4-х спектаклів — 3 на ненцькій мові. Тематика — життя тундри. Спектаклі викликали великий інтерес ненців і росіян, зимовиків та промисловців.

✱ Музично-драматичний відділ ЦЕТЕТІС, що входить до складу Театромбінату, готує „Богему“ Пуччіні. Ставить режисер музичного театру ім. Немировича-Данченка П. Златогоров. Художник — Анайдышев, диригент — Н. Крамарев.

В спектаклі беруть участь студенти-практиканти останнього курсу, що працюють в музичному театрі ім. Немировича-Данченка.

Наступні постанови: „Кармен“ (реж. Баратов), „Євгеній Онегін“ (реж. Смишляев) і „Ріголетто“ (реж. Нечаєв).

✱ Нові мистецькі заклади. В найближчому часі в Ташкенті відкривають музично-хореографічні і драматичні студії, що готуватимуть кадри для районних театрів.

В грудні в Ташкенті відкрито Інститут мистецтвознавства.

т і в ставлять Нью-Йоркську філармонію, бостонський і філадельфійський оркестри.

Вартий серйозної уваги також симфонічний оркестр Чикаго. Диригент цього оркестру — Фредерік Стоке. Оркестр виконує багато творів радянських композиторів. В репертуарі цього оркестру всі симфонії Мясковского, багато творів Д. Шостаковича, Мосолова, Глієра, С. Прокоф'єва і інших радянських композиторів.

З новітніх американських, власне ПАСШ, композиторів на особливу увагу заслуговує Копленд, симфонічні твори якого „Музика для театру“ в ближнім часі будуть продемонстровані в Москві.

Характеристична риса музичного фронту ПАСШ — культура виконання значно вища від композиторської культури.

Тільки останнім часом в ПАСШ починають з'являтися свої, так би мовити тубільні, композитори і зростає інтерес до нової сучасної музики

★ Реформи в газеті УЩВ. Редакція газети „Українські Щоденні Вісті“ (виходє в Нью-Йорку) реформувала газету. Газету збільшено об-

сягом до розміру стандартної американської газети. Заведено нові постійні відділи. Головніші сталі відділи, яких заведено: кіно, театр, радіо, гумор і сатира, домашні поради і гігієнічні поради. Крім цього з часами буде заведено інші рубрики з відповідним матеріалом і тематикою.

Державне Видавництво
„Література і Мистецтво“
ДВОУ

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НА 1934 рік
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ВИДАННЯ

„РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА“

— Журнал літератури, мистецтва й критики —

Орган Оргкомітету спілки радянських письменників України
ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 12 РАЗІВ НА РІК ОКРЕМИМИ КНИЖКАМИ

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“

ЖУРНАЛ містить кращі зразки художньо-літературної творчості письменників України, братніх республік Союзу та закордонних революційних і пролетарських письменників

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ“

ЖУРНАЛ бореться за більшовицьке мистецтво, за радянську літературу, за бойове марксистсько-ленінське літературознавство

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

„ЛИТСТРОЙ“

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Орган Оргкомітету спілки радянських письменників України

ЖУРНАЛ містить романи, повісті, оповідання, нариси, розраховані на робітничий актив та працюючу інтелігенцію

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЗА МАРКСО-ЛЕНІНСЬКУ КРИТИКУ“

— ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ —

висвітлює проблеми марксо-ленінської критики, питання нашкодбудівництва, літературно-мистецької політики та літературознавства, питання теорії й практики книжної справи, містить огляди книжкової продукції, регулярні огляди журналів тощо.

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„КІНО“

Орган тресту „Українфільм“ та Всеукраїнського об'єднання робітників революційної кінематографії

Умови передплати: на рік—7 крб. 20 к., на 6 міс.—3 крб., 60 к., на 3 міс.—1 крб. 80 к.

Передплату здавати поштовою фільмам, газетним та листонашам Союздруку.

Вид-ву „ЛІМ“ (Харків, Серпівський майд., № 7),
книгарням та кіоскам Укркнигоцентру.

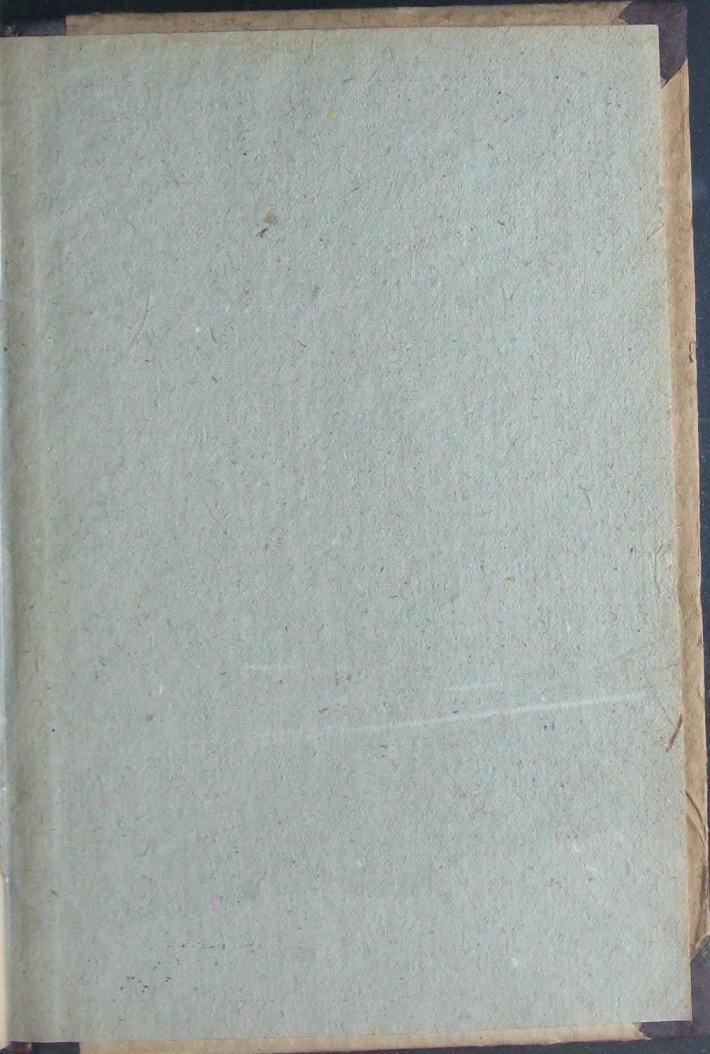
ПОСПИШІТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ СЕБЕ ЛІТ. ХУДОЖНИМИ І МИСТЕЦЬКИМИ ЖУРНАЛАМИ.

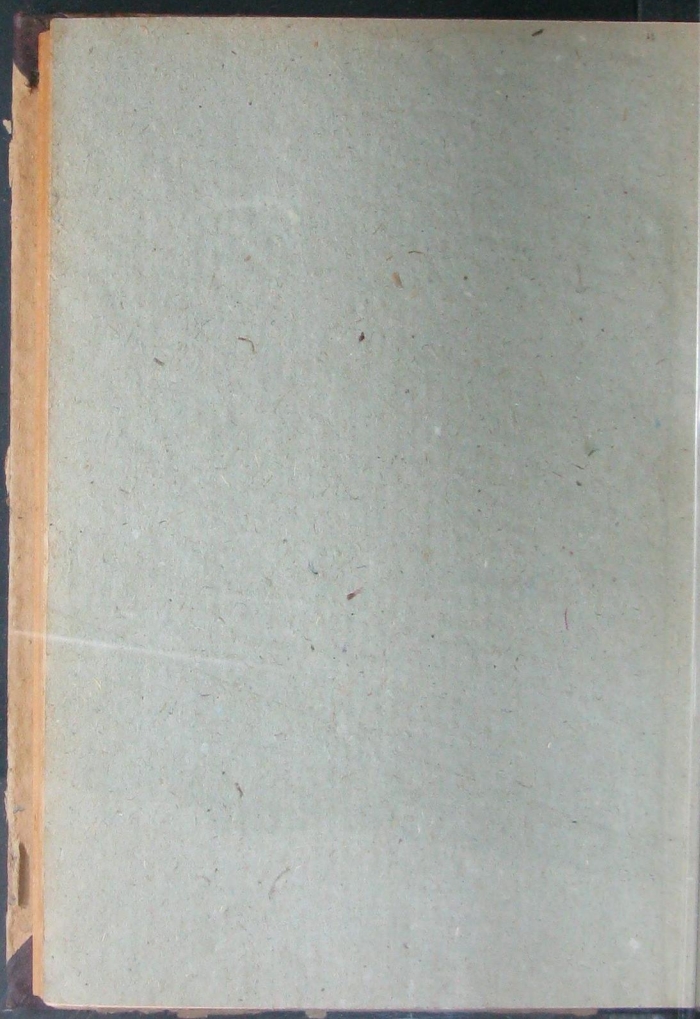
Здавайте передплату на цілий рік, що гарантуватиме їх своєчасне одержання

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА АДУ.

Інв. № 91659

10-500

що в номері 11-12

ІВАН КАЛАННИК	3
Молодість світу. Поезія.	
Я. ОЛЕСІЧ	4
На озерах вогні. Роман (закінчення).	
ІВ. МАЛОВІЧКО	38
Суд іде. Поезія.	
ІВ. ШУТОВ	41
Спадщина Бакара Павленка. Новела.	
ОМ. РОЗУМІЄНКО	46
Матя. Повість (закінчення).	
МИКОЛА СКУБА	91
Пісня готів. Ові карбованці. Поезія.	
ОЛ. ХОЛОДНИЙ	90
Малі оповідання.	
ЄВГ. ФОМІН	102
Осміваю світ прекрасний. Поезія.	
В. ШТАНГЕЙ	103
Відповідальність. Оповідання.	
М. ХАШЕВАТСЬКИЙ	119
Дімітров. Поезія.	
ФРИЦ ГЕККЕРТ	121
Ганс Беймлер і його „У таборі смерті Дахау“. Стаття.	
ГАНС БЕЙМЛЕР	124
У таборі смерті Дахау.	
Ф. КАНДИД	161
Пейснє і мистецтво. Нарис.	
ФЕДІР ЗЛИТЕНЬ	173
Будні. Нарис.	
ПИСЬМЕНІ ЯКИ ПРО СЕБЕ:	
АРКАДИ ЛЮБЧЕРКО	181
В. ТОРН	188
О. КОЧКІН	191
Джон Лес-Пассебс. Стаття.	
ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО	208